จันทร์เสี้ยว

THE CRESCENT MOON

กวีนิพนธ์น้ำเอกของโลก

รพินทรนาถ ฐากูร ประพันธ์

ปรีชา ช่อปทุมมา ถอดความ

LET THEM SEE YOUR FACE, MY CHILD,

AND THUS KNOW THE MEANING OF ALL THINGS:

LET THEM LOVE YOU AND THUS LOVE EACH OTHER

เยี่ยมหน้าให้เขายล อ้ายหนูเอ๋ย เพื่อว่าพวกเขาจะได้ซึมซาบในความหมายแห่งสรรพสิ่ง จงทำตัวให้พวกเขารัก เพื่อว่าพวกเขาจะได้รู้จักรักใคร่ซึ่งกันและกันบ้าง

คำนำ

โลกหมุนเวียนเปลี่ยนแปลก กระแสธารแห่งวัตถุถั่งทะลักไหล กระแสธารแห่งหัวใจถูกซัดพาหลงทิศทาง... พ่ายแพ้... จึงต่างทะเยอทะยานไขว่คว้าบ้าคลั่ง ไปกับกระแสธารแห่งวัตถุนั้น โดยลืม "หัวใจ" เสียสนิท

เด็กๆ ผู้ซึ่งมิได้ใส่ใจกับวันคืน ล้วนถูกผู้ใหญ่ผลักไส บังคับ บงการให้ดำเนินชีวิตอย่างร้อน ทุรนไปด้วย โดยที่พวกผู้ใหญ่เหล่านั้นมิได้ฉุกคิดสักนิดว่า หัวใจของเด็กๆ เป็นเช่นไร มีจินตนาการพิสุทธิ์ไพศาลแค่ไหน และมีโลกส่วนตัวอันแสนงดงามปานใด...

"จันทร์เสี้ยว" กวีนิพนธ์เล่มเล็กๆ แต่ทว่ายิ่งใหญ่นี้แหละ จะสะกิดเตือนท่านด้วยท่วงทำนองและลีลาอันอ่อนหวาน น่ารักใคร่ ว่าโลกและหัวใจของเด็กๆ เป็นฉันใด เผื่อว่า... บางที เราผู้ใหญ่ทุกคนอาจจะ "เห็น" และตระหนักถึงความเป็นจริงในชีวิตของเด็กๆ ของเรา และมอบเวลาคืนกลับแก่พวกเขาให้ได้ใช้ "ชีวิตกับเวลา" อย่างอิสระและสมศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ "ผู้ใหญ่ตัวน้อย" ของเขาเอง

เพื่อว่าวันหนึ่งข้างหน้า เราจะได้มีแต่ผู้ใหญ่ที่มีแต่ความสุขและรักเสรีภาพ

สำนักพิมพ์ทานตะวัน

ปรีชา ช่อปทุมมา กับ จันทร์เสี้ยว

การถ่ายทอดภาษาหนึ่งมาเป็นอีกภาษาหนึ่งเป็นสิ่งที่ยาก ยิ่งการถ่ายทอดให้ได้อย่างเข้าถึงอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดของผู้ประพันธ์ด้วยแล้ว ยิ่งยากเย็นขึ้นอีก และหากบทประพันธ์นั้นกำเนิดในดินแดนที่วิถีชีวิตของผู้คน ปรัชญา ศาสนา ความเชื่อและวัฒนธรรมต่างกับผู้ถ่ายทอดด้วยแล้ว กลับเป็นงานที่ยากเย็นแสนเข็ญอีกหลายเท่านัก

บรรดานักอ่านในบ้านเรา หากเป็นเรื่องของอินเดีย เราต่างยอมรับกันว่ามีเพียงสามสี่ท่านเท่านั้นที่ถ่ายทอดบทประพันธ์ของอินเดียได้อย่างเข้าถึงจริงๆ หนึ่งในจำนวนดังกล่าวมี ปรีชา ช่อปทุมมา รวมอยู่ด้วย ปรีชา ช่อปทุมมาได้เคยไปศึกษาอยู่ในอินเดีย ในมหาวิทยาลัยศานตินิเกตันซึ่งท่านรพินทรนาถ ฐากูรเป็นผู้ก่อตั้งขึ้น ฉะนั้นสภาพชีวิตของผู้คน บรรยากาศ ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ปรัชญา ศาสนา ขนบประเพณี วัฒนธรรมและอื่น ๆ ที่ร่วมประกอบกันเข้าเป็น อินเดีย ย่อมซึมซาบเข้าสู่เลือดเนื้อของปรีชา ช่อปทุมมาอย่างแน่นอน และขณะเดียวกัน ปรีชา ช่อปทุมมา ก็ย่อมไม่ปล่อยปละโอกาสที่จะเรียนรู้ "ความเป็นอินเดีย" ดินแดนแห่งอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ของโลกอีกแห่งหนึ่งเป็นแน่

ด้วยเหตุนี้บทประพันธ์ที่ปรีชา ช่อปทุมมาถ่ายทอดมาจากอินเดียจึงวางใจได้ว่า "เข้าถึง" อย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จากรวมเรื่องสั้นชุด ที่สุดแห่งการจำยอม ใครเลยเขาจะรู้ เป็นต้น และยิ่ง จันทร์เสี้ยว กวีนิพนธ์น้ำเอกนี้ด้วยแล้ว ปรีชา ช่อปทุมมาได้ให้เวลาถึงสี่ปีเต็ม แก้ไขซ้ำแล้วซ้ำอีก คัดสรรถ้อยคำอย่างประณีต แล้วจึงนำมาเรียงร้อยอย่างวิจิตรบรรจง นอกจากนี้ ปรีชา ช่อปทุมมา ยังบอกอีกว่า ยังต้องคำนึงถึงน้ำหนักของคำว่าจะวางอยู่ตำแหน่งใดจึงจะสมบูรณ์ เพื่อให้สมกับที่ "จันทร์เสี้ยว" ได้รับขนานนามว่าเป็นกวีนิพนธ์น้ำเอกของโลก

จากหนังสือ "จันทร์เสี้ยว" THE CRESCENT MOON สำนักพิมพ์ทานตะวันรวมเล่มครั้งแรกกันยายน 2526

1. บ้าน

ฉันย่ำไปตามเส้นทางซึ่งตัดผ่านท้องทุ่ง ขณะที่ดวงอาทิตย์อัสดงกำลังซ่อนแสงสีทอง เสมือนอาการของคนขี้ตระหนี่

ความสว่างแห่งวันจบลงท่ามกลางความมืด ท้องทุ่งโล่งตลอด ภายหลังฤดูเก็บเกี่ยวนอนสงบตัวนิ่ง

ทันใดเสียงยะเยือกของเด็กก้องสู่นภากาศ เขาเดินฝ่าความมืดขมัว ทิ้งร่องรอยแห่งบทเพลงไว้กับความสงบยามค่ำ

หมู่บ้านของเขาอยู่ในบริเวณรกร้าง พันเขตไร่อ้อยออกไป มันซุกอยู่ใต้ดงกล้วย ดงหมากสูงชะลูด ดงมะพร้าวและขนุนใบเขียวเข้ม

ฉันหยุดอยู่ครู่หนึ่งบนทางเปลี่ยวภายใต้แสงดาว เบื้องหน้าโน้นและเห็นผืนธรณีสีนิลทอดลำแขนตระกองกอดหมู่บ้านซึ่งประดับด้วยเปลและเตียง ดวงใจของแม่และเปลวประทีปเด็กๆ มีชีวิตอยู่กับความรื่นรมย์ โดยหาได้ตระหนักถึงคุณค่าของตัวเองไม่ ว่ามีต่อโลกเป็นประการใด

2. ชายฝั่งทะเล

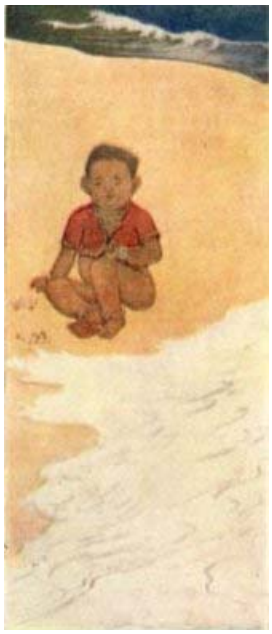

เด็กๆ มาพบกัน ณ ชายฝั่งทะเลของโลกกว้าง

ท้องฟ้าเวิ้งว้างนิ่งสนิทอยู่เบื้องบน ส่วนท้องน้ำเคลื่อนไหวโครมครืน เด็กๆ มาพบกันด้วยเสียงตะโกน และการโลดเต้น ณ ชายฝั่งทะเลของโลกกว้าง

พวกเขาสร้างบ้านด้วยทราย เล่นสนุกกับเปลือกหอย ต่อเรือด้วยใบไม้ร่วง แล้วหย่อนลงน้ำลึกและกว้างด้วยอาการยิ้มหัว เด็กๆ มีที่เล่น ณ ชายฝั่งทะเลของโลกกว้าง

พวกเขาว่ายน้ำไม่เป็น ทอดแหไม่เป็น ส่วนนักงมไข่มุกดำดิ่งลงควานหาหอยมุก นายวาณิชแล่นสำเภาออกค้าขาย ขณะที่เด็กๆ รวบรวมก้อนกรวด แล้วก็โยนเกลื่อนกระจาย พวกเขาไม่เสาะหาขุมทรัพย์และทอดแหก็ไม่เป็น

หาดทรายเผยอยิ้ม น้ำทะเลเอ่อล้นด้วยการหัวเราะ คลื่นมรณะขับขานลำนำอันปราศจากความหมายให้เด็กๆ ฟัง เช่นเดียวกับแม่เห่กล่อมทารกขณะไกวเปล ทะเลหยอกเย้าเด็กๆ และหาดทรายเผยอยิ้ม

เด็กๆ มาพบกัน ณ ชายฝั่งทะเลของโลกกว้าง พายุโหมกระหน่ำ สำเภาพินาศลงในแม่น้ำ และความตายเข้าจู่โจม แต่เด็กๆ คงเล่นสนุกต่อไป พวกเขามาพบกัน ณ ชายฝั่งทะเลของโลกกว้าง

3. แหล่งกำเนิด

ใครรู้บ้างว่า ความหลับซึ่งไต่ตอมดวงตาเด็กนั้นมาแต่ไหน? ก็พอจะรู้เหมือนกัน โดยเสียงเล่าลือว่า มันอาศัยอยู่ในหมู่บ้านทวยเทพที่หิ่งห้อยจุดประกายจาง ๆ กลางเงาป่า และมีหรรษพฤกษ์[1] กระมิดกระเมี้ยนอยู่สองข่อ จากที่นั่นมันจู่มาจุมพิตเปลือกตาเด็ก

ใครรู้บ้างว่า รอยยิ้มซึ่งระริกบนริมฝีปากเด็กขณะหลับนั้นมาแต่ไหน? ก็พอจะรู้เหมือนกัน, โดยเสียงเล่าลือว่า รังสีสลัว ๆ แห่งจันทร์เสี้ยว แผ่เข้าสัมผัสขอบเมฆฤดูใบไม้ร่วง และจากที่นั่นรอยยิ้มถือกำเนิดขึ้น ในความฝันยามเช้าที่ชุ่มน้ำค้าง... มันคือรอยยิ้มระริกบนริมฝีปากเด็กขณะหลับ

ใครรู้บ้างว่า เนื้อนิ่ม ๆ อันแสนจะน่าถนอม ซึ่งเบ่งบานเป็นแขนขาเด็ก เคยซุกซ่อนอยู่ที่ไหนมาก่อนเป็นเวลานาน? ก็พอจะรู้เหมือนกัน, เมื่อมารดาของแกยังเป็นสาวรุ่น ๆ มันแทรกอยู่ในหัวใจเธอ ในรูปของความรักที่อ่อนโยนและเร้นลับ... มันกลายเป็นเนื้อนิ่ม ๆ อันแสนจะน่าถนอม ซึ่งเบ่งบานเป็นแขนขาเด็ก

[1] Buds of Enchantment หมายถึง ข่อไม้แห่งความอภิรมย์

4. วิสัยเด็ก

เพียงแต่มีความต้องการเท่านั้น เด็กก็สามารถที่จะโผผินขึ้นสู่สวรรค์ในวินาทีนี้

ที่ไม่จากพวกเราไป มิใช่ว่าปราศจากเหตุผล

แต่เป็นเพราะเขารักที่จะซุกหัวกับอกแม่ และทนไม่ได้เมื่อต้องคลาดไปจากสายตา

เด็กรอบรู้วาทะของปราชญ์อย่างลึกซึ้ง โดยที่ผู้ใหญ่น้อยคนจะเข้าใจความหมายของมัน

ที่ไม่กล่าวถ้อยเหล่านั้นออกมา มิใช่ว่าปราศจากเหตุผล

สิ่งที่เขาต้องการคือ เรียนคำพูดของแม่ จากปากแม่เอง ด้วยเหตุนี้เขาจึงดูไร้เคียงสานัก

เด็กมีทองคำและไข่มุกเหลือล้น กระนั้นเขายังมาสู่โลกนี้เยี่ยงยาจก

ที่ปลอมตัวมา มิใช่ว่าปราศจากเหตุผล

ขอทานเปลือยตัวเล็ก ๆ คนนี้ แสร้งทำเป็นยากไร้เสียเต็มประดา เพื่อว่าจะได้ขอสมบัติแห่งความรักจากแม่

เด็กเป็นอิสระจากสิ่งผูกมัดทั้งมวล ในแผ่นดินแห่งจันทร์เสี้ยว

ที่ยอมเสียอิสรภาพ มิใช่ว่าปราศจากเหตุผล

แต่เป็นเพราะรู้ว่า มีที่ว่าสำหรับความร่าเริงอย่างเหลือเฟือ ณ มุมเล็ก ๆ ของหัวใจแม่ การถูกโอบและกอดกระชับด้วยแขนแม่ ย่อมหวานชื่นกว่ารสเสรีเป็นหลายเท่า

เด็กร้องไห้ไม่เป็น เขามีชีวิตอยู่ในอาณาจักรแห่งความเปี่ยมสุข

ที่หลั่งน้ำตาออกมา มิใช่ว่าปราศจากเหตุผล

ลำพังรอยยิ้มบนใบหน้า ก็ดึงดูดใจอาทรของแม่พออยู่แล้ว แต่การร้องไห้ด้วยเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ กลับเพิ่มห่วงเสน่หาและความสงสารเป็นทวีคูณ

5. นักแสดง

อ้า, ใครแต่งแต้มกระโปรงตัวน้อย ๆ นั่น ลูกเอ๋ย และเสื้อสีแดงเล่า ใครเป็นผู้สวมใส่ให้?

หนูออกไปเล่นในลานตั้งแต่เช้า ซวนบ้างเซบ้างตามเรื่องขณะวิ่งโลด

แต่ใครหนอที่แต่งแต้มกระโปรงตัวน้อย ๆ นั่น ลูกเอ๋ย?

อะไรทำให้หนูหัวเราะ ลูกพ่อ?

แม่ยืนยิ้มให้ที่ธรณีประตู พลางตบมือจนกำไลกระทบกันดังกราว

หนูถือท่อนไม้ไผ่ เต้นหย็องแหย็งเหมือนเด็กเลี้ยงแกะ

แต่อะไรทำให้หนูหัวเราะ ลูกพ่อ?

โอ้, ยาจก กอดคอแม่เสียแน่น หนูจะขออะไร?

โอ้, เด็กตะกละ พ่อจะปลิดโลกเหมือนปลิดผลไม้จากท้องฟ้า วางลงในฝ่ามือเล็กๆ สีชมพูของหนูให้เอาไหม?

โอ้, ยาจก หนูกำลังขออะไร?

เสียงกรุ๋งกริ๋งจากกระพรวนเท้าของหนู ถูกสายลมพัดพาไปไกล

ดวงอาทิตย์ยิ้มแย้ม เฝ้ามองหนูอาบน้ำแต่งตัว

ท้องฟ้าจับตาดู ขณะที่หนูหลับในอ้อมแขนแม่ และยามเช้าเขย่งเท้าเข้ามาที่เตียง พร้อมกับจุมพิตเปลือกตา

เสียงกรุ๋งกริ๋งจากกระพรวนเท้าของหนู ถูกสายลมพัดพาไปไกล

สุบินอัปสร[2] ล่องลอยผ่านท้องฟ้ายามสนธยาเข้ามาหาหนู

โลกมาตา[3] ซึ่งสถิตอยู่ในดวงใจแม่ ก็นั่งลงใกล้ ๆ เจ้า

คนธรรพ์[4] ผู้บรรเลงดนตรีกล่อมดาว กำลังยืนอยู่ที่ขอบหน้าต่าง พร้อมด้วยขลุ่ยของเขา

สุบินอัปสร กำลังล่องลอยผ่านท้องฟ้ายามสนธยาเข้ามาหาหนูแล้วนะ

---

[2] The Fairy Mistress of Dream หมายถึงความฝัน

[3] The World-Mother หมายถึง ความรู้สึกเป็นแม่

[4] โดยทั่วไปเรามักเข้าใจกันว่า "คนธรรพ์" ประกอบด้วยคำสองคำคือ คน + ธรรพ์ ที่จริง "คน" ในที่นี้ไม่ใช่คำไทยซึ่งหมายความว่า "มนุษย์" ศัพท์เดิมเขียนว่า "คนฺธรฺว" เป็นนักดนตรีแห่งสวรรค์ และเป็นบริวารของท้าวธตรฐ แต่เป็นคนละองค์กับท้าวธตรฐ (ทศรถ) พระบิดาของพระรามในเรื่องรามเกียรติ์

6. ผู้ขโมยความหลับ

ใครขโมยความหลับไปจากดวงตาลูก? ฉันต้องหาให้พบ

แม่กระเดียดหม้อน้ำ ไปตักน้ำจากบ่อในหมู่บ้านใกล้ ๆ

เที่ยงวัน เวลาเล่นของเด็กสิ้นสุดลงแล้ว เป็ดในสระลอยตัวสงบนิ่ง

เด็กเลี้ยงแกะนอนหลับอยู่ใต้ร่มเงาของต้นไทร[5]

นกกระสายืนเซื่องอยู่ริมหนองน้ำใกล้ดงมะม่วง

ขณะเดียวกัน ผู้ขโมยความหลับเดินทางมาถึง แอบฉกความหลับจากดวงตาลูก แล้วเผ่นหนีกลับไป

เมื่อแม่กลับมาบ้าน พบเจ้าหนูกำลังคลานรอบห้อง

ใครขโมยความหลับไปจากดวงตาลูก? ฉันต้องหาให้พบ จะตามตัวแล้วล่ามโซ่เสีย

ฉันจะแลลอดเข้าไปในถ้ำมืด ที่ซึ่งลำธารย่อม ๆ ไหลรินผ่านหินผาดาดาษ

จะค้นในเงาครึ้มของดงพิกุล[6] ที่นั่นนกพิราบร้องครวญอยู่ในรังของมัน และกำไลบาทของนางฟ้าส่งเสียงกราว ท่ามกลางรัตติกาลซึ่งมีดาวระยับ

เวลาค่ำ ฉันจะมองเข้าไปในความสงัดของป่าไผ่ ที่หิ่งห้อยเปล่งแสงเรือง ๆ ฉันจะเที่ยวถามว่า "ใครบอกได้บ้างว่า ผู้ขโมยความหลับอาศัยอยู่ที่ไหน?"

ใครขโมยความหลับไปจากดวงตาลูก? ฉันต้องหาให้พบ

จะสั่งสอนเสียบ้างหากจับตัวได้

จะรื้อรังของมัน และค้นดูซิว่าแอบหมกความหลับที่ขโมยมาไว้ตรงไหน

---

[5] ต้นไทร (BANTREE) เป็นคนละประเภทกับต้นรังซึ่งในรัฐเบงกอลเรียกว่า "สาละ" ต้นไทรมีรากห้อยระย้า แต่ต้นรังนั้นลำต้นสูงโดดเด่น ฤดูออกดอกจะไปรยละอองเล็ก ๆ สีขาวปลิวไปกับสายลมเย็น ท่านรพินทรนาถปลูกไว้เป็นแนวยาวเหยียด ข้างหอพักนักศึกษาชายที่ศานตินิเกตัน และให้ชื่อทางเดินสายนั้นว่า "สาละวิถี"

[6] ผู้ประพันธ์เขียนทับศัพท์ว่า THE BAKULA GLOVE อ่านแล้วจนปัญญาคิดอยู่นานว่าหมายถึงต้นอะไรกันแน่ BAKULA ควรออกเสียงว่า "พกุล" ลองสืบค้นทางด้านพฤกษศาสตร์จึงได้ความว่า "พิกุล" เพี้ยนมาจาก "พกุล" ของภาษาสันสกฤตนั่นเอง

จะเอาคืนให้หมด และนำกลับบ้าน

ทั้งจะมัดปีกทั้งสองข้างของเจ้าขโมยให้แน่น ลากตัวไปทิ้งไว้บนฝั่งน้ำ แกล้งปล่อยให้มันตกปลาเล่นด้วยลำอ้อ ท่ามกลางกอกกและกอบัว

เมื่อตลาดเลิกในเวลาเย็น เด็กๆ พากันนั่งบนตักแม่ นกกลางคืนจะส่งเสียงเยาะหยันเข้าหูมันว่า

"เจ้าจะขโมยความหลับของใครอีกล่ะคราวนี้?"

7. จุดเริ่มต้น

"หนูมาจากไหน แม่เก็บหนูได้จากที่ไหนจ๊ะ?" เด็กน้อยถาม

แม่ตอบด้วยอาการร้องไห้ระคนเสียงหัวเราะ พร้อมกับกอดลูกไว้แนบอก

"หนูแฝงอยู่ภายในใจของแม่ตามที่มันปรารถนา ลูกรัก"

หนูแทรกอยู่ในตุ๊กตาของแม่สมัยเป็นเด็ก เมื่อสร้างเทวรูปด้วยก้อนดินเหนียว[7] แม่จะปั้น ๆ ยุบ ๆ รูปของหนูทุกเช้า

แม่ประดับหนูไว้บนแท่นของเทพประจำเรือน เมื่อบูชาท่าน แม่ก็บูชาหนูด้วย

หนูมีชีวิตอยู่ในความหวังและความรัก ในชีวิตของแม่ และชีวิตของยาย

หนูได้รับการฟูมฟักมาตลอดกาล บนตักแห่งอมตวิญญาณ[8] ซึ่งพิทักษ์เรือนของเรา

ยามแม่ย่างเข้าสู่วัยสาว หนูกรุ่นเป็นกลิ่นหอม ขณะที่ดวงใจของแม่ขยายกลีบ

---

[7] รูปปั้นเจ้าแม่กาลี และเทพอื่น ๆ ที่ชาวเบงกาลีประดิษฐ์ขึ้นมากมายในเทศกาลบูชา ตลอดเดือนตุลาคมของทุกปี ตามที่แลดูวิจิตรพิสดาร ล้วนแต่ทำด้วยฟางและดินเหนียวทั้งนั้น

[8] THE DEATHLESS SPIRIT จะว่าเป็นพระภูมิเจ้าที่ก็ไม่ใช่ เพราะพระภูมิเจ้าที่หมายถึงเทพารักษ์ประจำ "พื้นที่" ของบ้าน ซึ่งคนไทยทำศาลไว้นอกตัวบ้าน แต่ประเพณีเช่นนี้ไม่เห็นชาวเบงกาลีเขาทำกัน จึงขอใช้คำว่า "อมตวิญญาณ" ไปพลางก่อน และคงใกล้กับผีบ้านผีเรือนมากกว่า

ความนิ่มนวลของหนูเบ่งบานในแขนแมนของแม่ ประหนึ่งการเติบขยายแห่งขอบฟ้าก่อนอรุณรุ่ง

เจ้าผู้เป็นอาทิสวาทแห่งสวรรค์[9] ผู้เป็นฝาแฝดแห่งแสงยามสาง[10] หนูลอยตามกระแสธารชีวิตลงมา และในที่สุดถูกปล่อยไว้กับดวงใจแม่

ขณะพินิจดวงหน้าของหนู ความรู้สึกเร้นลับได้เอ่อท้นอกแม่ ตัวหนูเป็นสมบัติของคนทั้งมวล แต่กลับกลายเป็นสมบัติของแม่เพียงผู้เดียว

ฤทธิ์ที่เกรงว่าจะหลุดลอยไป แม่จึงแนบตัวหนูไว้กับอก อาถรรพ์ใดหนอที่จ้องจะวางแร้วดักกองทรัพย์แห่งโลก ในอ้อมแขนเล็ก ๆ ของแม่นี้?

[9] HEAVEN'S FIRST DARLING หมายถึง คนที่สวรรค์รักเป็นคนแรก

[10] TWIN-BORN WITH THE MORNING LIGHT หมายถึง ผู้มาพร้อมกับแสงสว่างยามเช้า เป็นคนที่ถือกำเนิดในยามปลอดโปร่ง หลังจากโลกผ่านความมืดของราตรีมาแล้ว

8. โลกของเด็ก

ฉันใคร่จะเข้าไปยืนตรงมุมเงียบ ๆ ในหัวใจลูก ซึ่ง ณ ที่นั้นอาจเรียกได้ว่า เป็นโลกส่วนตัวของเขา

ฉันรู้ว่าโลกแห่งนั้นมีกลุ่มดาวซึ่งคุยสนุก ท้องฟ้าจะก้มลงมาจนชิดหน้าลูก เพื่อหยอกเอินด้วยกลุ่มเมฆ และสายรุ้งสลับสี

คนผู้แสร้งทำเป็นเบื้อใบ้ ไม่อาจขยับเขยื้อนเคลื่อนที่ แต่จะแอบเขยิบมาข้างหน้าต่าง พร้อมด้วยนิทาน และถาดบรรจุตุ๊กตางามเฉิด

ฉันใคร่จะไต่เต้าไปตามมรรคา ซึ่งตัดผ่านหัวใจลูก แล้วออกสู่ความเวิ้งว้างไร้เขตขัณฑ์

ที่นั่น พนักงานเดินสารจะวิ่งวุ่นโดยปราศจากสาเหตุ ระหว่างอาณาจักรแห่งกษัตริย์ผู้ไร้พงศาวดาร

ที่นั่น เหตุผลหยิบเอากฎเกณฑ์ร้อยแปดมาประดิษฐ์เป็นว่าว แล้วชักขึ้นไปร่อนถลา ส่วนสัจธรรมก็ปลดปล่อยข้อเท็จจริง ให้เป็นอิสระจากเครื่องพันธนาการทั้งปวง

9. เมื่อใดและทำไม

เมื่อใดที่พ่อ[11] นำของเล่นสารพัดสีมาฝากเจ้า ลูกเอ๋ย พ่อเกิดความเข้าใจขึ้นว่า ทำไมจึงมีการเล่นสีสันบนก้อนเมฆ บนท้องฟ้า และบนกลีบผกา... เมื่อพ่อนำของเล่นสารพัดสีมาฝากเจ้านั่นแหละ

เมื่อใดที่พ่อร้องเพลง เพื่อเป็นจังหวะให้เจ้าเต้น พ่อรู้ชัดว่าทำไมจึงมีเสียงดนตรีจากใบไม้ และทำไมคลื่นจึงประสานเสียงบำเรอโสตแห่งแผ่นดิน... เมื่อพ่อร้องเพลงเพื่อเป็นจังหวะให้เจ้าเต้นนั่นแหละ

เมื่อใดที่พ่อยื่นขนมใส่มือตะกละของเจ้า พ่อรู้ชัดว่าทำไมจึงมีน้ำหวานในกระเปาะดอกไม้ และทำไมผลไม้แผกพันธุ์จึงถูกเติมด้วยรสเลิศอย่างลึกลับ.... เมื่อพ่อยื่นขนมใส่มือตะกละของเจ้านั่นแหละ

เมื่อใดที่พ่อจูบแก้มเจ้าเพื่อเย้าให้ยิ้ม ลูกเอ๋ย พ่อเกิดความรู้สึกว่า สำแสงจากท้องฟ้ายามเช้า และสายลมเย็นแห่งคิมหันต์ นำความสุขเพียงใดมาสู่พ่อ... เมื่อพ่อจูบแก้มเพื่อเย้าให้ยิ้มนั่นแหละ

---

[11] ตรงนี้ต้นฉบับภาษาอังกฤษใช้คำว่า "I" ซึ่งเป็นคำกลาง ๆ จะเป็นเพศใดก็ได้ แต่ข้าพเจ้าเลือกแปลว่า "พ่อ" เพราะคิดว่าเรื่อง "จันทร์เสี้ยว" นี้ รพินทรนาถ เขียนขึ้นเพื่อส่งมาให้ญาติอ่านให้ลูกชายคนเล็กฟัง สรรพนามนั้นจึงน่าจะหมายถึงตัวท่าน

แต่ถ้าเป็นการเดาผิด ข้าพเจ้าก็ยังสมัครใจที่จะแปลว่า "พ่อ" อยู่ตามเดิม เพราะเมื่อแปลครั้งนั้นไม่ได้นึกว่ากำลังแปลหนังสือเลย แต่กลับมีความรู้สึกเหมือนว่าพูดกับ "น้ำเกลือ" ลูกสาวคนแรกและซึ่งเป็นลูกคนเดียวของตัวเอง อันที่จริงตอนนั้น เขาเพิ่งอายุขวบเดียว ยังไม่รู้ประสาหรอก

10. สบประมาท

เหตุใดน้ำตาจึงคลอหน่วยอย่างนั้นเล่า ไอ้หนูเอ๋ย?

พวกผู้ใหญ่ช่างร้ายจริงนะ ดุเอาว่าเอาโดยไม่มีสาเหตุ!

เพียงแต่ทำหมึกเปื้อนนิ้วและใบหน้าขณะเขียนหนังสือ ก็ตำหนิว่าสกปรกแล้วหรือ?

โอ้, น่าละอายนัก! เขาจะกล้าประณามจันทร์เพ็ญว่าสกปรกหรือไม่ หากผิวของมันพร้อยด้วยรอยหมึก?

ด้วยความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ ผู้ใหญ่ก็ติเตียนเอาแล้วนะ ไอ้หนู, พวกเขาพร้อมที่จะจับผิดเสมอ

เพียงแต่ทำผ้าขาดขณะวิ่งเล่น ก็ยกเป็นข้ออ้างว่านิสัยไม่เรียบร้อยแล้วหรือ?

โอ้, น่าละอายนัก! เขาจะประณามยามรุ่งแห่งฤดูใบไม้ร่วงว่าอย่างไร เมื่อมันเผยอยิ้มผ่านกลุ่มเมฆรุ่งริ่งให้แลเห็น?

อย่างพะวงเลยว่าผู้ใหญ่จะพูดกันอย่างไร ไอ้หนูเอ๋ย

พวกเขาช่วยกันรวบรวมข้อบกพร่องไว้ยาวยืด

ใคร ๆ ก็รู้ว่าเจ้าชอบกินขนม เลยพากันเรียกว่าตัวตะกละอย่างนั้นหรือ?

โอ้, น่าละอายนัก! พวกเขาจะเรียกเราว่าอย่างไรหนอ ที่เราหลงรักเจ้าถึงเพียงนี้?

11. ตุลาการ

พูดไปเถิด ตามความพอใจของท่าน แต่ฉันรู้ซึ้งถึงข้อบกพร่องของลูกฉันเป็นอย่างดี

เหตุที่ฉันรักเขา มิใช่ว่าเขาเป็นคนดี แต่เพราะเขาเป็นลูกฉันต่างหาก

ท่านจะทราบได้อย่างไรว่าเขาน่ารักเพียงไหน ในเมื่อท่านคอยแต่จะยกความดี ขึ้นเทียบน้ำหนักกับความผิดพลาด?

เมื่อฉันเฆี่ยนตีเขานั้น เขากลับกลายเป็นเสมือนส่วนหนึ่งของตัวฉันยิ่งขึ้น

เมื่อฉันทำให้เขาร้องไห้ ดวงใจของฉันก็ร้องไห้ด้วยพร้อมกัน

ฉันคนเดียวควรรับหน้าที่ว่ากล่าวทำโทษ เพราะผู้ชำระผิดน่าจะมีจิตการุณเป็นประการแรก

12. ของเล่น

ไอ้หนูเอ๋ย เจ้าช่างมีความสุขเหลือเกินที่เกลือกอยู่กลางฝุ่น และเล่นกิ่งไม้หักตลอดเวลาเช้า

ฉันยิ้มที่แลเห็นเจ้าเล่นกิ่งไม้หักอยู่ตามลำพัง

ตัวฉันเองสาละวนกับบัญชี บวกเลขนานนับเป็นชั่วโมง

บางทีเจ้าอาจมองดูฉัน และคิดว่า "เล่นโง่ ๆ อะไรก็ไม่รู้ ทำลายเวลาเช้าเสียจนหมดสิ้น"

ไอ้หนูเอ๋ย ฉันลืมแล้วถึงเรื่องศิลปแห่งการเพลิดเพลินกับเศษไม้และก้อนดิน

ฉันมัวแต่ค้นหาของเล่นราคาแพง และสะสมแท่งเงินแท่งทอง

ไม่ว่าหยิบฉวยสิ่งใด เจ้าสามารถประดิษฐ์ให้เป็นการเล่นสนุกสนาน ส่วนฉันผลาญทั้งเวลา พร่าทั้งพลัง เพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุอันไม่มีวันจะได้

ด้วยการอาศัยเรือลำเล็ก ๆ ฉันได้ข้ามกระแสสมุทรแห่งความละโมบ และลืมไปว่านี่เป็นเพียงการเล่นอะไรอย่างหนึ่งเท่านั้น

13. นักดาราศาสตร์

ผมเพียงแต่ถามว่า "ตอนหัวค่ำเมื่อจันทร์เต็มดวงแขวนอยู่ระหว่างกิ่งของต้นกระทุ่ม[12] นั้น ไม่มีใครสามารถจับต้องได้หรือ?"

พี่หัวเราะเยาะและตำหนิว่า "น้องเอ๋ย แกเป็นเด็กเซอะที่สุดในบรรดาเด็กที่ฉันเคยรู้จัก ดวงจันทร์อยู่ห่างจากเราออกอย่างนั้น ใครจะจับต้องถึง?"

ผมย้อนให้ว่า "พี่ฉันแหละโง่บรม! เมื่อแม่โผล่หน้าต่าง และยิ้มมาที่เราขณะเล่นกันสนุก พี่จะพูดได้ไหมว่าแม่อยู่ไกล?"

พี่ยังขืนซักว่า "เจ้าเด็กเซ่อเซอะ! ไอ้หนูเอ๋ย แกจะได้แหขนาดใหญ่มาจากไหนเพื่อทอดดวงจันทร์?"

ผมยืนยันว่า "แน่นอน พี่จับมันได้ด้วยมือของพี่เอง"

พี่หัวเราะอีกและตั้งปัญหาว่า "แกเป็นเด็กเซอะที่สุดในบรรดาเด็กที่ฉันรู้จัก ถ้ามันลอยมาใกล้ๆ แกจะเห็นเองว่าขนาดของมันมหึมาเพียงไร"

ผมเถียง "พี่ครับ ที่โรงเรียนพี่เขาสอนเรื่องเหลวไหลอะไรอย่างนั้น เมื่อแม่ก้มลงจูบเราใบหน้าของแม่ดูใหญ่มากหรือ?"

แต่พี่ชายของผมยังก้าวร้าว "ไอ้เด็กบ้องตื้นเอ๊ย"

[12] ต้นฉบับเขียนว่า KADAM TREE อ่านออกเสียงว่า "กะทัม" ซึ่งตรงกับ "กทมฺพ" ในภาษาบาลี หรือกระทุ่มในภาษาไทย เห็นปลูกไว้หลายต้นที่หลังสังคีตภวัน (คณะนาฏศิลป์และการดนตรี) นับว่าเป็นความประณีตของรพินทรนาถ ที่เลือกกล่าวถึงต้นกระทุ่มอย่างเหมาะเจาะในที่นี้ เพราะดอกกระทุ่มก็กลมเหมือนดวงจันทร์ที่กำลังกล่าวถึง

14. ก้อนเมฆและเกลียวคลื่น

แม่ครับ เพื่อน ๆ ที่อยู่บนก้อนเมฆตะโกนบอกผมว่า

"เราเล่นตั้งแต่เช้าจรดค่ำ เล่นกับดวงอาทิตย์สีทอง และดวงจันทร์สีเงิน"

ผมถาม "แต่ฉันจะขึ้นไปได้อย่างไรเล่า?"

พวกเขาตอบ "เดินไปที่ขอบโลกสิ ชูมือขึ้นสู่ท้องฟ้า แล้วเธอจะถูกนำมายังก้อนเมฆ"

"แม่กำลังคอยอยู่ที่บ้าน" ผมชี้แจง "ฉันจะทิ้งแม่ได้อย่างไร?"

พวกเขายิ้ม พากันลอยลิ่วไปหมด

แต่ผมรู้จักการเล่นสนุกอย่างหนึ่งครับแม่

ผมจะเป็นก้อนเมฆ ส่วนแม่เป็นดวงจันทร์

ผมจะคลุมแม่ด้วยมือทั้งสอง และให้หลังคาเป็นท้องฟ้าสีคราม

พวกที่อยู่ในเกลียวคลื่นก็ตะโกนบอกผมว่า

"เราร้องเพลงตั้งแต่เช้าจรดค่ำ ท่องเที่ยวไปเรื่อย ๆ จนไม่รู้ว่าผ่านแห่งใดมาบ้าง"

ผมถาม "แต่ฉันจะต้องไปรวมด้วยอย่างไรนะ?"

พวกเขาตอบ "มาที่ชายฝั่งสิ ยืนหลับตาให้มิด แล้วเธอจะถูกนำมาบนเกลียวคลื่น"

ผมชี้แจง "แม่ให้อยู่กับบ้านในเวลาค่ำ ฉันจะทิ้งแม่ได้อย่างไร?"

พวกเขายิ้ม และพากันผละไปหมด

แต่ผมรู้จักการเล่นที่สนุกกว่านั้นอีก

ผมจะเป็นเกลียวคลื่น ส่วนแม่เป็นชายฝั่งมหัศจรรย์

ผมจะม้วนต้ว สาดเข้ามา ซัดเข้ามา แล้วกระจายซ่าบนตักแม่ด้วยเสียงหัวเราะ

และไม่มีผู้ใดในโลกจะล่วงรู้ว่า เราทั้งสองอยู่ที่ไหน

15. ดอกจำปา

สมมุติว่าผมแปลงตัวเป็นดอกจำปา เพื่อเล่นสนุก ๆ น่ะครับ แล้วติดอยู่บนกิ่งสูงลิบของต้น สั่นพลิ้วกลางกระแสลมด้วยแรงหัวเราะ โลดเต้นไปบนใบอ่อน แม่จะรู้จักผมไหม?

แม่จะตะโกนเรียกว่า "ไอ้หนู อยู่ที่ไหนหว่า" ผมจะหัวเราะคนเดียว และซ่อนตัวเงียบ

ผมจะค่อย ๆ คลี่กลีบ[13] แอบดูแม่ทำงาน

หลังจากอาบน้ำเสร็จ พร้อมด้วยเส้นผมหมาด ๆ สยายคลุมไหล่ แม่เดินลอดใต้เงาต้นจำปา ไปยังห้องเล็ก ๆ ที่ใช้สำหรับสวดมนต์ แม่จะได้กลิ่นดอกไม้ แต่ไม่รู้หรอกว่ากลิ่นนั้นลอยไปจากตัวของผม

ครั้นกินอาหารกลางวันแล้ว แม่นั่งลงข้างหน้าต่าง อ่านมหากาพย์รามายณะ[14] เงาต้นไม้ทอดคลุมเส้นผมและหน้าตัก ผมจะยื่นเงาเล็ก ๆ ของผมบังคัมภีร์ ตรงที่แม่กำลังอ่านอยู่

แต่แม่จะเฉลียวใจไหมว่า นั่นคือเงาของลูกชายตัวเล็ก ๆ เอง?

พอพลบค่ำ แม่เดินไปยังคอกวัว มือถือตะเกียง ทันใดนั้นผมจะโดดลงมาบนพื้น กลายเป็นลูกแม่อีกครั้ง รบเร้าให้เล่านิยายให้ฟัง

"หนูไปไหนมา เจ้าเด็กซุกซน?"

"จ้างให้ผมก็ไม่บอก"

นั่นคือประโยคที่แม่และผมจะโต้ตอบกัน

---

[13] ถึงวันที่ทำเชิงอรรถนี้ ข้าพเจ้ายังจำท่าทางและน้ำเสียงของศาสตราจารย์อโศก (ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์ฐากูร) ได้ดี เมื่อปีการศึกษา 2511 ขณะบรรยายถึงตอนนี้ ท่านค่อย ๆ ถ่างนิ้วเหมือนจำปาคลี่กลีบ แล้วหัวเราะชอบใจในความซนของเด็ก รู้สึกเหมือนเหตุการณ์เพิ่งผ่านไปหยก ๆ แต่ความจริงนานถึง 15 ปีเข้านี่แล้ว

[14] ความรู้สึกของคนไทยที่มีต่อ "รามเกียรติ์" และคนอินเดียต่อ "รามายณะ" ต่างกันลิบโลก เราเห็นเป็นวรรณคดีเล่มหนึ่ง แต่พวกเขานับถือเป็นคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ อ่านและฟังเพื่อบุญกุศล เหมือนที่เราฟังเทศมหาชาติปีละครั้ง แต่คนที่เคร่งของเขาทำเป็นประจำวัน ที่พาราณสีเห็นคนชุมนุมฟังกันแน่นทุกคืน บนสนามหญ้าข้าวเทวาลัยหลายแห่ง

16. อาณาจักรแห่งเทพนิยาย

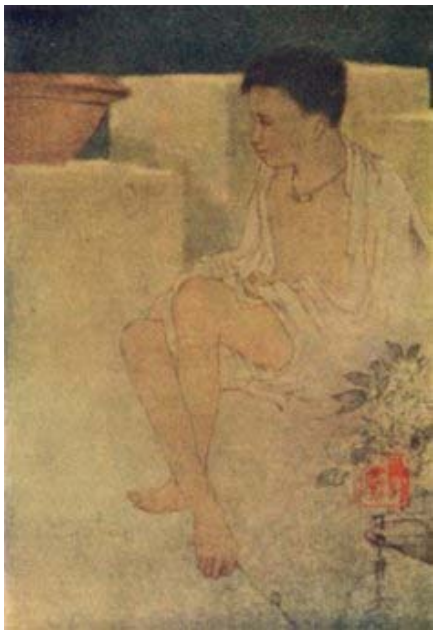

หากผู้คนแอบรู้ว่าพระราชวังกษัตริย์ของผมอยู่ที่ไหน พระราชวังนั้นจะหายไปในอากาศทันที

ฝาผนังก่อด้วยเงินสีขาววับ และหลังคาเป็นทองคำเรื่องโรจน์

พระราชินีประทับอยู่ในปราสาท ห้อมล้อมด้วยลานถึงเจ็ดช่วง พระนางสวมอัญมณี ซึ่งมีค่าเท่ากับสมบัติของเจ็ดอาณาจักรทีเดียว

ผมจะบอกให้ แม่ครับ, ค่อย ๆ นะ ว่าพระราชวังแห่งกษัตริย์ของผมอยู่ที่ไหน

ก็ตรงมุมของดาดฟ้า ที่เราตั้งกระถางต้นตุลสี[15] นั่นอย่างไร

เจ้าหญิงบรรทมหลับอยู่บนฝั่งแสนไกลของทะเลทั้งเจ็ด ซึ่งไม่มีผู้ใดฝ่าข้ามไปถึง

ไม่มีใครในโลก นอกจากผม ที่สามารถค้นหาพระนางพบ

พระนางสวมวลัยที่กร ประดับไข่มุกที่กรรณ และเส้นเกศายาวสยายลงจรดพื้น

---

[15] ตุลสี" คือ "กะเพรา" ชาวอินเดียถือว่าเป็นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ปลูกไว้บูชา ไม่ใช้ผัดไก่หรือผัดเนื้ออย่างที่คนไทยทำกัน พวกเราเคยแอบเก็บดอกขี้เหล็กมาแกงกิน เพื่อนนักศึกษาถามว่าเก็บทำไม เราตอบว่าเก็บไปบูชา เขามักแนะนำให้เก็บใบมะตูมแทนเพราะศักดิ์สิทธิ์ดี ที่นั่นดูเหมือนอะไร ๆ จะศักดิ์สิทธิ์ไปเสียหมด

คิดไปอีกที คนโง่ (ถ้าเราจะมองว่าเป็นอย่างนั้น) ที่มีความเกรงบาปก็ยังประเสริฐกว่าคนฉลาดที่หมดความละอาย โกงได้กระทั่งสิทธิของปวงชน

พระนางจะตื่นขึ้นเมื่อผมสัมผัสด้วยไม้เท้ากายสิทธิ์ และเพชรจะร่วงจากริมโอษฐ์ยามแย้มสรวล

ให้ผมกระซิบที่หูเถอะ แม่ครับ, พระนางประทับอยู่ตรงมุมของดาดฟ้า ที่เราตั้งกระถางต้นตุลสีไว้นั่นแหละ

เมื่อถึงเวลาที่แม่จะไปอาบน้ำที่แม่น้ำ ขึ้นไปบนดาดฟ้าก่อนนะ

ผมจะนั่งอยู่ตรงมุมที่เงาของกำแพงบรรจบกัน

ลูกแมวตัวเดียวเท่านั้นที่ผมยอมให้อยู่ด้วย เพราะมันรู้ว่าช่างตัดผมในนิยายอยู่ที่ไหน

ให้ผมกระซิบที่หูเถอะ แม่ครับ, ว่าช่างตัดผมในนิยายอยู่ที่ไหน

ก็ตรงมุมของดาดฟ้า ที่เราตั้งกระถางต้นตุลสีนั่นอย่างไร

17. แดนเนรเทศ

แม่ครับ แสงสิ้นไปจากท้องฟ้า ผมไม่รู้ว่ากี่โมงแล้ว

ผมเล่นไม่สนุกเลย ดังนั้นจึงต้องมาหาแม่ วันนี้เป็นวันเสาร์ ตรงกับวันหยุดของเรา

ทิ้งงานไว้ก่อนเถอะ แม่ครับ นั่งลงข้างหน้าต่างนี่แหละ แล้วเล่าให้ผมฟังว่าทะเลทรายเตปานตาร์ในเทพนิยายอยู่ที่ไหน

เค้าฝนดูครึ้มตลอดวัน

สายฟ้าแลบที่น่ากลัว ข่วนท้องฟ้าด้วยเล็บคม

เมื่อก้อนเมฆส่งเสียงคำรนลั่นฟ้า ผมรักที่จะมีความกลัวในดวงใจ แล้วเกาะแม่แน่น

เมื่อฝนกระหน่ำลงบนใบไม้ไผ่เป็นชั่วโมง ๆ บานหน้าต่างสั่นสะเทือนด้วยแรงลม แม่ครับ ผมชอบนั่งอยู่กับแม่ตามลำพังในห้อง และฟังแม่เล่าถึงทะเลทรายเตปานตาร์ในเทพนิยาย

มันอยู่ที่ไหนล่ะ แม่ครับ บนฝั่งทะเลแห่งใด ที่เชิงผาแห่งไหน หรือในอาณาจักรของราชาองค์ใดกันแน่?

ไม่มีคันสำหรับกำหนอเขตนา ไม่มีทางเดินผ่านสำหรับคนในหมู่บ้านจะเดินกลับตอนเย็น หรือสำหรับผู้หญิงหาฟืนในป่าใช้อาศัยไปขายยังตลาด แต่มีเพียงหย่อมหญ้าเหลือง ๆ กลางทราย และต้นไม้ต้นเดียวที่นกเฒ่าเจ้าปัญญาคู่หนึ่งสร้างรังอยู่ ในทะเลทรายเตปานตาร์

ในวันครึ้มฝนอย่างนี้ ผมสามารถหลับตามองเห็นภาพของราชโอรส ควบม้าสีเท่าโดดเดี่ยวผ่านทะเลทราย เพื่อค้นหาเจ้าหญิงผู้กำลังถูกคุมขังอยู่ภายในวังของยักษ์ ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำที่ไม่มีผู้คนรู้จัก

เมื่อฝนกระหน่ำที่ขอบฟ้าลิบ ๆ โน้น และสายฟ้าฟาดลงมาดุจความปวดร้าวกะทันหัน ขณะที่เจ้าชายควบม้าผ่านทะเลทรายเตปานตาร์ พระองค์จะนึกถึงราชมารดาบ้างไหมหนอ? ราชมารดาผู้ระทมทุกข์ถูกพระราชาทอดทิ้ง ต้องกวาดโรงวัวพลางซับน้ำพระเนตรพลางน่าเวทนา

ดูซิ แม่ครับ ยังไม่ทันค่ำก็แลดูมืดแล้ว ไม่มีคนเดินทางผ่านมาตามถนนในหมู่บ้านเลย

เด็กเลี้ยงแกะก็รีบกลับจากท้องทุ่ง ชาวนาก็กลับไปนั่งเล่นบนเสื่ออยู่ภายในกระท่อม เผ้ามองกลุ่มเมฆทะมึน

แม่ครับ ผมทิ้งหนังสือไว้บนหิ้ง... อย่าเพิ่งสั่งให้ผมทำแบบฝึกหัดขณะนี้

เมื่อโตเท่าพ่อ ผมจะเรียนสิ่งซึ่งต้องเรียนให้จบหมด

แต่สำหรับวันนี้ แม่ครับ... เล่าให้ฟังหน่อยเถอะว่า ทะเลทรายเตปานตาร์ในเทพนิยายอยู่ที่ไหน

18. วันฝนตก

เมฆครึ้มรวมตัวกันอย่างรวดเร็วเหนือแนวป่าสีคล้ำ

โอ้ลูกเอ๋ย อย่าออกไปข้างนอกนะ!

ต้นตาลซึ่งเรียงรายอยู่ริมสระ ฟาดฟัดท้องฟ้าขมุกขมัวด้วยยอดของมัน อีกาปีกชุ่มจับอยู่บนกิ่งมะขามอย่างเชื่อง ๆ ฝั่งแม่น้ำด้านตะวันออกถูกปกคลุมด้วยบรรยากาศอันซึมเซา

วัวซึ่งผูกไว้กับรั้วกำลังร้องเสียงขรม

โอ้ลูกเอ๋ย จงคอยอยู่ที่นี่จนกว่าแม่จะเอามันเข้าคอกเสร็จ

ชาวบ้านชุลมุนอยู่กลางนาซึ่งเจิ่งไปด้วยน้ำ เพื่อจับปลาที่พลัดมาจากบ่อ น้ำฝนในลำรางท้นทางแคบ ๆ เหมือนเด็กหัวเราะร่าขณะวิ่งหนีแม่ ด้วยเจตนาจะแกล้งให้โกรธ

ฟังนั่นสิ ใครกำลังตะโกนเรียกคนแจวเรือที่ท่าข้าม

โอ้ลูกเอ๋ย แสงสว่างเกือบสิ้นแล้ว เรือแพก็กลับกันหมด

ฝนซึ่งเทลงมาอย่างหนักทำให้มืดเร็วกว่าปกติ น้ำในแม่น้ำส่งเสียงกึกก้อง และไหลเชี่ยวกราก พวกผู้หญิงรีบกลับจากแม่น้ำคงคาพร้อมด้วยภาชนะบรรจุน้ำ

ต้องเตรียมตะเกียงให้พร้อม

โอ้ลูกเอ๋ย อย่าออกไปข้างนอกนะ !

ถนนสายตลาดเงียบเหงา และทางไปสู่แม่น้ำก็แสนจะลื่น สายลมพัดอื้ออึงและกระเสือกกระสนอยู่ท่ามกลางกอไผ่ ประดุจสัตว์ป่าดิ้นขลุกอยู่ในตาข่ายอย่างไรอย่างนั้นเทียว

19. เรือกระดาษ

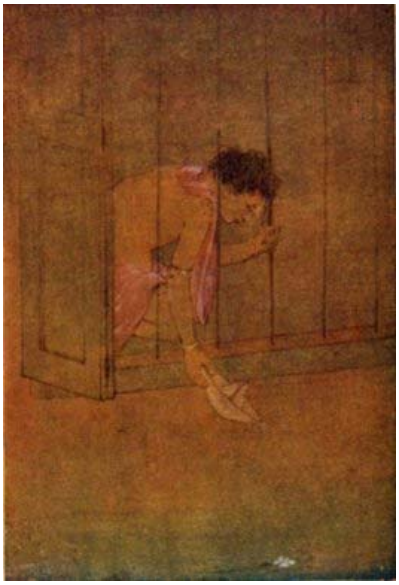

วันแล้ววันเล่า ผมปล่อยเรือกระดาษให้ล่องไปตามลำธาร

ผมจารึกชื่อของตัวเอง และชื่อของหมู่บ้านไว้บนเรือเหล่านั้นด้วยอักษรสีดำขนาดเขื่อง

หวังว่าใครสักคนหนึ่ง ซึ่งอาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินอันไกลโพ้น จะพบเรือและรู้ว่าผมคือผู้ใด

ผมบรรทุกดอกกรรณิการ์[16] จากสวนไว้ในเรือลำน้อย ด้วยหวังว่าดอกไม้บานยามเช้าเหล่านี้ จะถูกนำไปสู่ที่นั่นในยามรัตติกาลโดยปลอดภัย

เมื่อปล่อยเรือกระดาษแล้ว ผมแหงนหน้าขึ้นสู่ท้องฟ้า แลเห็นก้อนเมฆขนาดย่อม ๆ ชักใบสีขาวสะอาดกลาดเกลื่อน

ไม่รู้ว่าเพื่อนคนใดในท้องฟ้า ส่งมันลงมาแข่งกับเรือของผม !

ครั้นถึงเวลาค่ำ ผมซบหน้ากับแขน ฝันว่าเรือกระดาษลอยไปเรื่อย ๆ ภายใต้ดวงดาวยามเที่ยงคืน

นิทราเทวี[17] เป็นผู้โดยสาร พวกเธอบรรจุความฝันต่าง ๆ ไปเต็มหลายตะกร้าเทียวครับ

---

[16] ต้นฉบับว่า SHIULI FLOWERS เป็นดอกไม้บานเวลาเช้า แต่ข้าพเจ้าจะไม่เดาว่า "ดอกบานเช้า" หรอก เพื่อนเคยเรียก "ดอกกรรณิการ์" ด้วยคำที่ใกล้กับ SHIULI ข้าพเจ้าจึงขอใช้คำนี้ไปก่อน

ต้นกรรณิการ์ปลูกเป็นแนวสองข้างทางตลอดทางเข้าคณะปรัชญา ดอกสีขาวคล้ายมะลิ แต่ก้านสีแสด ตอนเช้าจะร่วงเกลื่อนบนทางเดินโรยดินลูกรังสีน้ำตาลไหม้ แลดูไม่ผิดกับภาพในฝันทีเดียว

20. กะลาสี

เรือของมธุจอดเทียบอยู่ที่ท่าราชคุณชั[18]

ไม่มีประโยชน์อันใดเลยที่จะบรรทุกแต่เพียงปอ แล้วจอดนิ่งอยู่นานเป็นเดือนเป็นปี

ถ้าเขาให้ผมยืมละก้อ จะบรรทุกฝีพายลงสักร้อยตำแหน่ง ชักใบขึ้นห้า, หรือหก, หรือเจ็ดใบ

ผมจะไม่เสียเวลามุ่งไปสู่ตลาดกระจอกงอกง่อยอย่างนั้นเด็ดขาด

แต่จะแล่นไปเจ็ดย่านสมุทร และแม่น้ำทั้งสิบสามสาย ณ นครแห่งเทพนิยาย

อ้า, แม่ครับ อย่าแอบร้องไห้อยู่ในมุมห้องซิ

ผมไม่ได้ถูกเนรเทศเข้าป่า แล้วกลับออกมาอีกครั้ง เมื่อเวลาผ่านไปตั้งสิบสี่ปีอย่างรามจันทร์[19] หรอก

ผมจะแปลงตัวเป็นเจ้าชายแห่งเทพนิยาย แล้วเอาของลงเรือตามใจชอบ

จะพาอาศุ[20] เพื่อนของผมไปด้วย เราจะตัดข้ามเจ็ดย่านสมุทรและแม่น้ำทั้งสิบสามสาย ณ นครแห่งเทพนิยายอย่างสนุกสนาน

เราจะชักใบตั้งแต่อรุณเริ่มสาดรังสี

เมื่อตอนน้ำขึ้นยามเที่ยงวัน ขณะที่แม่กำลังอาบน้ำในสระ เราจะเข้าสู่ฝั่งของกษัตริย์ต่างถิ่นกันแล้ว

---

[17] THE FAIRIES OF SLEEP หมายถึง ความหลับ

[18] "คุณชั" คือ ท่าเรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ฆาต"

[19] รพินทรนาถเริ่มอ่าน "รามายณะ" ตั้งแต่อายุไม่กี่ขวบ เมื่อเขียนเกี่ยวกับเด็ก จึงให้เด็กเอาเนื้อเรื่องในมหากาพย์นั้นมาเป็นข้อเปรียบเทียบ

[20] "อาศุ" แปลว่า "เร็ว, ว่องไว" การเดินทางไปกลับจากเจ็ดย่านสมุทรในวันเดียว ต้องใช้ความเร็วสูง การให้ชื่อเช่นนี้นับว่ากลมกลืนกันดีมาก

เราจะผ่านท่าติรปุนี และทิ้งทะเลทรายเตปานตาร์ไว้เบื้องหลัง

เมื่อกลับมาคงมืดค่ำแล้ว ผมจะเล่าให้แม่ฟังถึงทุกสิ่งที่ได้ประสบ

ผมขอยืนยันว่า จะตะลุยตลอดเจ็ดย่านสมุทร และแม่น้ำทั้งสิบสามสาย ณ นครแห่งเทพนิยายให้จงได้

21. ฝั่งโน้น

ผมอยากข้ามไปฝั่งโน้นมานานแล้ว

ที่นั่น เรือถูกโยงไว้กับเสาไม่ไผ่เป็นแถวยาวเหยียด

ชาวนาลงเรือข้ามแม่น้ำไปในตอนเช้า พร้อมด้วยคันไถบนบ่า เพื่อไถท้องทุ่งอันอยู่ไกลลิบลิ่ว

คนเลี้ยงวัวต้อนฝูงวัวซึ่งร้องมอ ๆ ให้ข้ามไปยังทุ่งหญ้าชายฝั่ง

และจากที่นั่น พวกเขาพากันกลับมาในตอนเย็น ทิ้งให้หมาในส่งเสียงหอนอย่างโหยหวน ท่ามกลางเกาะซึ่งเกลื่อนด้วยพงหนาม

แม่ครับ หากแม่ไม่ขัดข้อง โตขึ้นผมอยากเป็นคนแจวเรือประจำท่าเสียจริง ๆ

เขาเล่าลือกันว่า มีสระมหัศจรรย์อยู่เบื้องหลังตลิ่งสูงชันแห่งนั้น

เป็ดป่าจะมาเป็นฝูงเมื่อฝนหยุดตก มันวางไข่ท่ามกลางดงอ้อกอแขม ที่ขึ้นเสียดตลอดแนวฝั่ง

นกปากซ่อมซึ่งมีหางส่ายสะบัด จะเหยียบรอยตีนเล็ก ๆ ลงไว้บนเลนอ่อนนุ่ม และสะอาดสะอ้าน

พงหญ้าอันผ่องด้วยดอกขาวพิสุทธิ์ เอ่ยชวนแสงจันทร์ให้เลื่อนลงลอยไปบนระลอกของมันในยามโพล้เพล้

แม่ครับ หากแม่ไม่ขัดข้อง โตขึ้นผมอยากเป็นคนแจวเรือประจำท่าเสียจริง ๆ

ผมจะข้ามไปข้ามมาระหว่างฝั่งทั้งสอง เด็กๆ ในหมู่บ้านซึ่งกำลังอาบน้ำอยู่จะอัศจรรย์ในตัวผม

เมื่อดวงอาทิตย์ลอยขึ้นถึงกลางท้องฟ้า เวลาเช้าย่างเข้าเป็นเที่ยง ผมจะรีบกลับมาหาแม่ ตะโกนบอกว่า "แม่ครับ ผมหิวเหลือเกิน!"

เมื่อค่ำลง ขณะที่เงามืดทอดตัวอยู่ภายใต้ต้นไม้ ผมจะกลับมาท่ามกลางความขมุกขมัว

ผมจะไม่จากแม่ไปทำงานในเมืองอย่างพ่อหรอก

แม่ครับ หากแม่ไม่ขัดข้อง โตขึ้นผมอยากเป็นคนแจวเรือประจำท่าเสียจริง ๆ

22. โรงเรียนดอกไม้

เมื่อเมฆพายุลั่นคำรนในท้องฟ้า และสายฝนแห่งเดือนมิถุนายนหลั่งลงมา

ลมตะวันออกอันชุ่มชื้นเดินแถวเหนือผืนดินรกร้าง พร้อมกับบรรเลงเพลงขลุ่ยในระหว่างกอไผ่

ฝูงดอกไม้ปรากฏกายขึ้นกะทันหัน จากที่ใดก็ไม่ทราบ โลดเต้นไปบนทุ่งหญ้าอย่างร่าเริง

แม่ครับ ผมคิดว่าดอกไม้คงไปโรงเรียนซึ่งอยู่ใต้พื้นดิน

ห้องเรียนของพวกเขาปิดประตูหมด และถ้าแอบหลบออกมาเล่นก่อนเวลาเลิก ครูจะทำโทษให้ยืนตรงมุมห้อง

วันใดที่ฝนตกก็ถือว่าเป็นวันหยุด[21]

กิ่งไม้เสียดสีกันในป่า ใบไม้สะบัดพลิ้วกลางพายุ เมฆฝนปรบมือขนาดมหึมาของมัน ฝูงเด็กดอกไม้วิ่งกรูออกมาในเครื่องแต่งกายสีชมพู สีเหลือง และสีขาว

ทราบหรือเปล่า แม่ครับ บ้านของพวกเขาอยู่ในท้องฟ้า ตรงที่ดาวเกลื่อนกระจายนั่นแหละ

แม่ไม่สังเกตหรือว่า พวกเขาเร่าร้อนที่จะไปให้ถึงที่นั่น? ไม่ทราบหรือว่า เหตุใดพวกเขาจึงลุกลี้ลุกลนกันจริง?

แน่นอน ผมเดาได้สิว่าพวกเขายกมือเรียกใคร พวกเขาก็มีแม่อย่างที่ตัวผมมีเช่นกัน

[21] ธรรมเนียมของศานตินิเกตันเป็นเช่นนี้ เพราะส่วนใหญ่เรียนกลางแจ้ง พอฝนตกนักเรียนแผนกปฐภวัน (ระดับประถมและมัธยม) จะตะโกนเป็นภาษาเบงกาลีว่า "ซูต-ติ" หมายถึง "ยุติ" แล้วการสอนก็หยุดลงหนึ่งวันตามเสียงเรียกร้องแต่โดยดี

23. นายวาณิช

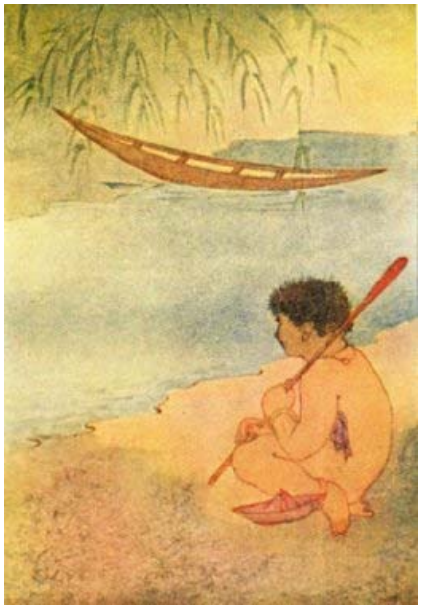

ลองจินตนาการดู แม่ครับ ว่าแม่ต้องอยู่กับบ้าน ส่วนผมจะออกเดินทางไปสู่แดนมหัศจรรย์

ลองจินตนาการดู ว่าเรือของผมบรรทุกสินค้าไว้เพียบแประ พร้อมแล้วที่จะออกจากท่า

เอาละ คิดให้ดีนะแม่ ก่อนที่จะออกปากให้ผมนำสิ่งใดมาฝากตอนที่เดินทางกลับ

แม่ครับ อยากได้ทองคำกองเป็นภูเขาเลากาไหมล่ะ?

ณ แดนมหัศจรรย์แห่งนั้น ตรงชายฝั่งลำธารทอง และท้องทุ่งเต็มไปด้วยพืชผล ซึ่งล้วนแล้วเป็นทองคำทั้งสิ้น

ใต้ร่มเงาแห่งการเดินในป่า ดอกจำปาทองร่วงหล่นกล่นเกลื่อนไปทั่ว

ผมจะเก็บมาฝากแม่สักร้อยกระบุงพันกระบุงทีเดียว

แม่ครับ อยากได้ไข่มุกขนาดเม็ดฝนแห่งฤดูใบไม้ร่วงไหมล่ะ?

ผมจะแล่นเรือข้ามไปยังชายฝั่งของเกาะไข่มุก

ที่นั่น ท่ามกลางแสงสว่างยามเช้า ไข่มุกจะกลอกกลิ้งอยู่บนกลีบดอกไม้กลางทุ่ง มันจะตกลงสู่กอหญ้า และบ้างก็ถูกคลื่นซัดมาเต็มหาดทราย

พี่ชายจะได้ม้ามีปีกสองตัว มันสามารถบินท่ามกลางกลุ่มเมฆ

สำหรับพ่อ ผมจะเอาปากกาพิเศษมามอบให้ มันสามารถเขียนเองโดยพ่อไม่รู้ตัว

สำหรับแม่นะครับ ผมจะเอาเพชรมาฝากหีบหนึ่ง ค่าของมันต้องเสมอด้วยอาณาจักรถึงเจ็ดแห่งรวมกันนั่นเทียว

24. ความเห็นใจ

ถ้าผมเป็นเพียงลูกหมาตัวเล็ก ๆ ไม่ใช่ลูกแม่ละก้อ เมื่อผมพยายามจะกินอาหารจากจานแม่ครับ, แม่จะพูดไหมว่า

"ไม่เอานะ"

แม่จะไล่ผม และตวาดไหมว่า

"ไปให้พ้น ไอ้ลูกหมาซุกซน"

ไปซิครับ แม่ ผมไปเด็ด ๆ! จะไม่เดินเข้ามาหาเมื่อแม่เรียก จะไม่ยอมให้แม่เลี้ยงอีกเลย

ถ้าผมเป็นเพียงนกแก้วขนเขียวตัวเล็ก ๆ ไม่ใช่ลูกแม่ละก้อ แม่ครับ, แม่จะล่ามโซ่เพราะเกรงว่าผมจะบินหนีไหม แม่จะชี้นิ้วและดุไหมว่า

"ไอ้นกเนรคุณ จิกโซ่ได้ทั้งวันทั้งคืน"

ไปซิครับ แม่, ผมจะไปจริง ๆ! จะบินเข้าป่า ไม่ยอมให้แม่กอดอีกแล้ว

25. อาชีพ

เมื่อเสียงระฆังบอกเวลาสี่โมงเช้า ผมเดินในซอยเพื่อไปโรงเรียน

ทุกวันพบพ่อค้าเร่ตะโกนว่า "กำไลจ้า กำไลแก้ว!"

เขาไม่มีงานรีบร้อน ไม่มีหนทางซึ่งถูกบังคับให้เดิน ไม่มีสถานที่ซึ่งต้องไป และไม่มีเวลาแน่นอนสำหรับการกลับบ้าน

ผมอยากเป็นพ่อค้าเร่บ้าง จะได้อยู่ตามถนนทั้งวัน ร้องตะโกนขาย "กำไลจ้า กำไลแก้ว!"

พอบ่ายสี่โมง กลับจากโรงเรียน

มองผ่านประตูรั้วบ้านหลังนั้น เห็นคนทำสวนกำลังขุดดิน

เขาจะทำอะไรได้ตามใจชอบด้วยจอบและเสียม เสื้อผ้าเปรอะเปื้อน ไม่มีใครเรียกไปทำธุระเมื่อเขาตากแดดหรือตากฝน

ผมอยากเป็นคนทำสวนบ้าง จะได้ขุดดินโดยไม่มีใครคอยขวาง

ครั้นตกค่ำ แม่ก็ไล่ผมเข้านอน

มองผ่านหน้าต่างออกไป เห็นคนเฝ้ายามเดินกลับไปกลับมา

ซอยมืดและเปลี่ยว ไฟข้างทางยืนเด่นเหมือนยักษ์ ซึ่งมีตาสีแดงข้างเดียวบนหัวของมัน

คนเฝ้ายามเดินแกว่งโคม โดยมีเงาเดินไปด้วยข้าง ๆ เขาไม่ต้องเข้านอนแม้แต่ครั้งเดียว

ผมอยากเป็นคนเฝ้ายามบ้าง จะได้เดินอยู่ในถนนตลอดคืน เพื่อไล่กวดเงาตัวเองด้วยโคมไฟ

26. ผู้มีอาวุโส

แม่ครับ, ลูกสาวของแม่โง่ชะมัด! แกเป็นเด็กแปลกเหลือเกิน!

ไม่รู้จักความแตกต่างระหว่างดวงไฟข้างถนนกับดวงดาว

เมื่อเราเล่นก้อนกรวด แกคิดว่ามันเป็นอาหารจริง ๆ และพยายามที่จะยัดใส่ปาก

เมื่อผมเปิดหนังสือ สั่งให้อ่าน ก. ข. ค. แกฉีกหนังสือออก ส่งเสียงชอบใจไม่ได้เรื่อง นี่แหละคือวิธีซึ่งลูกสาวของแม่เล่าเรียน

ผมสั่นหัวด้วยความโกรธ ตำหนิว่าเป็นเด็กซุกซน แกกลับหัวเราะและคิดว่าขบขันเสียเต็มประดา

ใคร ๆ ก็รู้ว่าพ่อไม่อยู่ แต่ตอนที่เล่นกัน ผมแกล้งตะโกนว่า "พ่อครับ" แกทำหน้าตื่นเต้นและนึกว่าพ่ออยู่ใกล้ ๆ

ผมเล่นสอนหนังสือให้ลา[22] ที่คนซักผ้าจูงมาบรรทุก เมื่อบอกน้องว่าผมเป็นครู แกกลับร้องเสียงหลงโดยปราศจากเหตุผล แล้วเรียกผมว่าพี่จำ

ลูกสาวของแม่อยากจับดวงจันทร์ แกน่าขันจะตายไป ร้องเรียก "คเณศ" ว่า "คาณุศ"[23]

แม่ครับ, ลูกสาวของแม่โง่ชะมัด! แกเป็นเด็กแปลกเหลือเกิน!

---

[22] จากช่วงที่รพินทรนาถเขียน "จันทร์เสี้ยว" ถึงช่วงที่ข้าพเจ้าไปศึกษาห่างกันหลายสิบปี อินเดียก้าวหน้าไปมากทางด้านวิทยาการ แต่คนซักผ้าก็ยังใช้ลาบรรทุกเช่นเดิม นับว่าเป็นภาพที่น่าแปลกตาดีเหมือนกัน

[23] พระคเณศ (หรือตามที่เราเขียนลงท้ายด้วย "ร์") เป็นเทพมีเศียรเป็นหัวช้าง คือ ทรงกลมคล้ายดวงจันทร์ ชาวบ้านจึงเรียกดวงจันทร์ว่า "คเณศ" และเด็กที่ยังพูดไม่ชัดจะออกเสียงว่า "คาณุศ" ดังในบทนี้

27. ผู้ใหญ่ตัวเล็ก ๆ

ผมตัวเล็กเพราะยังเป็นเด็ก และจะโตขึ้นเมื่ออายุเท่าพ่อ

เมื่อครูมาถึงและสั่งว่า "สายแล้วนะ หยิบกระดานชนวนกับหนังสือของเธอมา"

ผมจะตอบว่า "คุณครูไม่ทราบหรือครับ ว่าผมตัวโตเท่าพ่อแล้ว? ไม่ต้องเรียนหรอก"

ครูจะแปลกใจและกล่าวว่า "เธอจะเลิกเรียนก็ได้ หากเธอต้องการเช่นนั้น เพราะเป็นผู้ใหญ่แล้ว"

ผมจะแต่งตัว เดินไปเที่ยวงานออกร้านที่คนแน่น ๆ

ลุงจะกระหึดกระหอบเข้ามาและบังคับว่า "เดี๋ยวเถอะได้หลงกันบ้าง อ้ายหนู, ลุงจะจูงไปเอง"

ผมจะแย้ง "ไม่เห็นหรืออย่างไร ลุงครับ, ผมโตเท่าพ่อแล้วนา? ผมเที่ยวตามลำพังได้"

ลุงจะเห็นด้วย "ถูกแล้ว เจ้าไปไหนก็ไปได้ตามใจชอบ เพราะเป็นผู้ใหญ่แล้ว"

เมื่อแม่กลับจากอาบน้ำ ขณะที่ผมกำลังยื่นเงินให้พี่เลี้ยง เพราะรู้จักวิธีเปิดหีบด้วยลูกกุญแจจองผมเอง

แม่จะถาม "ทำอะไรนี่ เจ้าเด็กซุกซน?"

ผมจะแย้ง "แม่ครับ ไม่ทราบดอกหรือว่าผมโตเท่าพ่อแล้ว ผมย่อมให้เงินพี่เลี้ยงได้"

แม่จะปรารภกับตัวเอง "เขาให้เงินใครก็ได้ตามใจชอบ เพราะเป็นผู้ใหญ่แล้ว"

ระหว่างวันหยุดในเทศกาลบูชาเดือนตุลาคม เมื่อพ่อกลับมาบ้าน และคิดว่าผมยังเป็นเด็ก พ่อจะซื้อรองเท้ากับเสื้อไหมตัวเล็ก ๆ จากเมืองมาฝาก

ผมจะบอก "พ่อครับ เอาไปให้พี่[24]ใส่เถอะ ผมตัวโตเท่าพ่อแล้ว"

พ่อจะคิดและยอมรับว่า "เขาซื้อเสื้อผ้าเองได้ตามใจชอบ เพราะเป็นผู้ใหญ่แล้ว"

[24] ต้นฉบับใช้คำว่า "ดาดา" หรือ "ทาทา" หมายถึงพี่ชาย เมื่อเด็กในเรื่องนี้ไม่ยอมใช้เสื้อผ้าตัวเล็ก ๆ ก็ควรยกให้น้อง แต่กลับบอกว่าเอาไปให้พี่สวม แสดงว่าเมื่อเขาโตเท่าพ่อ ก็ต้องโตกว่าพี่เป็นธรรมดา

28. สิบสองนาฬิกา

แม่ครับ ผมจะพักการเรียนไว้ก่อนเถอะ ผมอ่านหนังสือมาตลอดเวลาเช้าแล้ว

แม่บอกว่าเพิ่งสิบสองนาฬิกา เอาละ, สมมุติว่าไม่ช้าไปกว่านี้ ทั้ง ๆ ที่ความจริงเป็นเวลาสิบสองนาฬิกา แต่ผมจะคิดว่าเป็นเวลาบ่ายแล้วไม่ได้หรือ?

ง่ายเหลือเกินสำหรับผมที่จะวาดภาพว่า ดวงตะวันได้ตกถึงชายทุ่งแล้วและยายแก่หาปลากำลังเก็บผักข้างสระไปกิน

ผมสามารถหลับตาและคิดฝันว่า เงากำลังเข้มขึ้นภายใต้ต้นไม้ และน้ำในสระเป็นสีดำแวววาว

ถ้าสิบสองนาฬิกาปรากฏได้ในตอนกลางคืน ก็ทำไมเล่าเวลากลางคืนจะปรากฏขึ้นบ้างไม่ได้ เมื่อเวลาสิบสองนาฬิกา?

29. นักประพันธ์

แม่บอกกับผมว่า พ่อเขียนหนังสือตั้งหลายเล่ม แต่พ่อเขียนอะไรบ้าง ผมไม่เข้าใจเลย

พ่ออ่านให้แม่ฟังตลอดเวลาเย็น แต่แม่รู้ไหมว่าพ่อพูดถึงอะไรบ้าง?

นิยายที่แม่เล่าให้ฟังสิครับ วิเศษแท้ ๆ! ผมสงสัยจริงว่าเหตุใดพ่อจึงเขียนอย่างนั้นไม่ได้?

พ่อไม่เคยฟังจากแม่ของพ่อ เกี่ยวกับยักษ์ เทพธิดา และเจ้าหญิงหรืออย่างไร?

หรือว่าพ่อลืมเรื่องเหล่านั้นหมดแล้ว?

แม่อุ่นอาหารให้ร้อน แต่พ่อเขียนหนังสือเพลินและลืมกิน

พ่อสนุกกับการแต่งหนังสือเสมอ

ถ้าผมเข้าไปเล่นในห้องของพ่อบ้าง แม่จะตามไปดุว่า "เด็กอะไรซนนักเทียว!"

การตั้งหน้าตั้งตาเขียนจะสนุกอย่างไรหนอ?

เมื่อผมหยิบปากกาหรือดินสอของพ่อ เขียนลงบนสมุดอย่างที่พ่อทำ... ก ข ค ฅ ฆ ง จ ฉ ช ซ เหตุใดแม่จึงโมโหด้วยล่ะครับ?

แม่ไม่เคยปริปากบ่นสักคำเมื่อพ่อเขียน

เมื่อพ่อทำกระดาษเสียเป็นกอง ๆ แม่ครับ ดูเหมือนแม่ไม่เคยเดือดร้อนสักนิด

แต่ถ้าผมเอามาพับเรือเล่นแผ่นเดียว แม่กลับเล่นงานว่า "ลูกเอ๋ย เจ้าชอบสร้างความเดือดร้อนเสียจริง"

แม่คิดอย่างไรบ้าง เมื่อพ่อทำลายกระดาษแผ่นแล้วแผ่นเล่าด้วยรอยดำ ๆ เปรอะไปทั้งสองด้าน?

30. ไปรษณีย์โฉด

ทำไมถึงนั่งเงียบอย่างนั้น บอกผมสิ แม่ครับ?

ฝนกำลังสาดเข้ามาทางหน้าต่าง ตัวของแม่เปียกไปหมด กระนั้นก็ยังไม่ขยับเขยื้อน

แม่ได้ยินเสียงระฆังบอกเวลาบ่ายสี่โมงหรือเปล่า? พี่จะกลับจากโรงเรียนแล้ว

อะไรเกิดขึ้นครับ แม่ถึงมีอาการผิดไปอย่างนั้น?

วันนี้ได้รับจดหมายจากพ่อบ้างไหม?

ผมเห็นบุรุษไปรษณีย์แบกถุงจดหมาย สำหรับจ่ายแจกแก่คนแทบทุกคนในหมู่บ้าน

แต่เขาต้องเก็บจดหมายของพ่อไว้อ่านเองเป็นแน่ ผมเชื่อว่าบุรุษไปรษณีย์เป็นคนเลวมาก

อย่าเป็นทุกข์เป็นร้อนเลย แม่ครับ

พรุ่งนี้จะมีตลาดนัดในหมู่บ้านถัดไป แม่บอกให้คนใช้ไปซื้อปากกาและกระดาษมา

ผมจะเขียนจดหมายของพ่อหลาย ๆ ฉบับ แม่จะไม่พบตัวผิดแม้สักแห่งเดียว

ผมจะเขียนจาก ก. ถึง ญ.

อ้าว, แม่ครับ แม่ยิ้มทำไมนี่?

แม่ไม่เชื่อมือผมว่าจะเขียนได้ดีเท่าพ่อ!

ผมจะตีเส้นบนกระดาษด้วยความประณีต และเขียนอักษรตัวโต ๆ อย่างสวยงาม

เมื่อเขียนจบ แม่คิดว่าผมโง่เหมือนพ่อหรือ ที่จะหย่อนลงในถุงของบุรุษไปรษณีย์โหดร้ายคนนั้น?

ผมจะถือมาส่งแม่ด้วยตัวเองโดยไม่ชักช้า และจะอ่านให้ฟังทีละฉบับ

ผมรู้ว่าบุรุษไปรษณีย์ไม่อยากเอาจดหมายดี ๆ มาส่งแม่หรอก

31. เลือดนักสู้

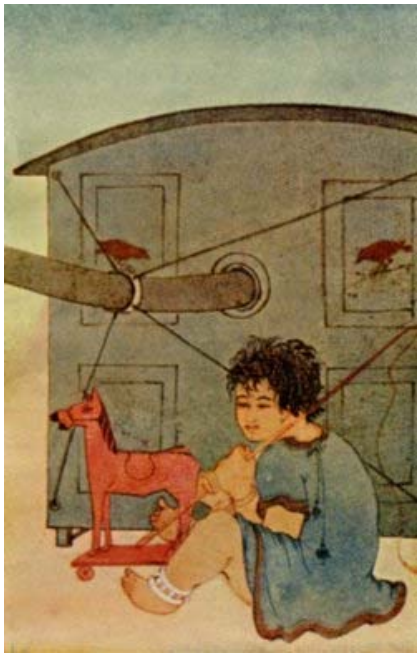

แม่ครับ มาสมมุติว่าเรากำลังเดินทางไกลกันดีกว่า เรากำลังผ่านชนบทที่แปลกตา และเต็มไปด้วยภัยรอบด้าน

แม่นั่งอยู่ในคานหาม ส่วนผมขี่ม้าสีแดงขนาบไปข้าง ๆ

ขณะนั้นเป็นเวลาโพล้เพล้ ดวงอาทิตย์กำลังจะลับหาย ทางน้ำโซราทิฆีซึ่งปรากฏอยู่เบื้องหน้าแลดูขุ่นเป็นโคลน และผืนแผ่นดินก็เปล่าเปลี่ยวกันดาร

แม่รู้สึกตื่นผวาและคิดว่า "ฉันรู้เลยว่าได้เดินทางมาถึงไหนแล้ว"

ผมจะปลอบว่า "ไม่ต้องตกใจครับแม่"

ท้องทุ่งเต็มไปด้วยหนามแหลมของพงหญ้า มีทางเดินขาด ๆ แคบ ๆ ตัดผ่าน

ไม่เห็นวัวควายสักตัวในท้องทุ่ง มันกลับเข้าคอกในหมู่บ้านหมดแล้ว

ทั้งแผ่นดินและท้องฟ้าขมุกขมัวมืดครึ้ม บอกไม่ได้ว่าเรากำลังเดินทางไปไหน

ทันใดนั้นแม่เรียกผม กระซิบถามว่า "แสงอะไรวอมแวมอยู่ตรงชายฝั่งนั่น?"

ฉับพลันอ้ายมหาโจรแผดเสียงน่าสะพรึงกลัว แล้ววิ่งกรูตรงลงมายังเรา

แม่หมอบนิ่งอยู่ในคานหาม สวดภาวนาพึมพำ

คนแบกคานหามตัวสั่นงันงก เผ่นลงไปซุกในพงหนาม

ผมตะโกนสั่งแม่ว่า "อย่ากลัว แม่, ผมอยู่นี่"

อ้ายเหล่าโจรกุมพลองยาวในมือ ผมเผ้าเป็นกระเซิงเต็มตัว มันใกล้เข้ามาและใกล้เข้ามา

ผมตวาด "ระวังนะโว้ย อ้ายระยำ! อีกก้าวเดียวพวกมึงจะเป็นศพ"

มันกู่ก้องอีกครั้ง และดาหน้าเข้ามา

แม่ฉวยมือผมไว้แน่น ละล่ำละลักว่า "ลูกเอ๋ย จงเห็นแก่สวรรค์เถิด หนีมันไปเสีย"

ผมตอบว่า "แม่ คอยดูผมนิ่ง ๆ"

ผมกระตุ้นม้าให้โผนเข้าใส่ แล้วดาบกับโล่ก็กระทบกันฉาดฉะ

การต่อสู้ทวีความดุเดือดยิ่งขึ้น แม่ครับ มันอาจทำให้แม่รู้สึกหนาวสะท้านเมื่อมองออกมาจากคานหาม

พวกมันหลายคนเผ่นกระเจิง และอีกไม่รู้ว่ากี่คนต่อกี่คนถูกสับเป็นท่อน ๆ

ผมรู้นะว่าแม่กำลังคิดว่า ครั้งนี้ลูกชายของแม่ต้องตายเด็ดขาด

แต่ผมควบม้ากลับมาหาแม่ เลือดเปรอะตัวผมไปหมด และรายงานว่า "แม่ครับ การต่อสู้ยุติแล้ว"

แม่ออกจากคานหาม ตรงเข้าจูบผมแล้วกอดประทับกับอก แม่รำพึงกับตัวเองว่า "ฉันไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรดี ถ้าไม่มีลูกชายช่วยปกป้องไว้"

เรื่องเหลวไหลไร้สาระเกิดขึ้นเป็นพันๆ ครั้ง วันแล้ววันเล่า แล้วเหตุการณ์เช่นนี้จะกลายเป็นจริงบ้างโดยบังเอิญไม่ได้หรือไฉน?

มันอาจเป็นเหมือนเรื่องราวในหนังสือนิยาย

พี่ชายของผมอาจแย้งว่า "มันเป็นไปได้อย่างไร? ฉันคิดเสมอว่าเจ้าหนูมันแบบบางออกอย่างนั้น!"

ทุกคนในหมู่บ้านจะปรารภด้วยความแปลกใจว่า "นี่ไม่ใช่โชคดอกหรือ ที่เจ้าหนูเผอิญอยู่ข้างแม่ของเขา?"

32. ความสิ้นสุด

ถึงเวลาที่ผมจะจากไปแล้ว แม่ครับ ผมไปละ[25]

ในความสลัวแห่งอรุณอันเปล่าเปลี่ยว เมื่อแม่เหยียดแขนเพื่อสัมผัสลูกในเตียง ผมจะร้องบอกว่า "ลูกไม่อยู่หรอก แม่ครับ ผมจะไปแล้ว"

ผมจะกลายเป็นกระแสลมรำเพย เพื่อสัมผัสกายแม่ และจะจำแลงเป็นคลื่นน้อย ๆ เมื่อแม่อาบน้ำ เพื่อจูบแล้วจูบอีก

ยามราตรีที่ลมแรง เมื่อหยาดฝนหยดลงบนใบไม้ แม่จะได้ยินเสียงกระซิบในเตียง และเสียงหัวเราะของผมกึกก้องพร้อมกับประกายฟ้าผ่านเข้าทางหน้าต่างห้องแม่

มาตรว่าแม่นอนลืมตา คิดถึงลูกกระทั่งดึกดื่น ผมจะร้องเพลงกล่อมมาจากกลุ่มดาวว่า "หลับเถิด แม่, หลับเสียเถิด"

พร้อมกับแสงเดือนผมจะย่องเข้ามาเยือนถึงเตียง และนอนแผ่ลงบนทรวงขณะแม่หลับสนิท

ผมจะแปลงเป็นความฝัน เล็ดลอดผ่านเข้าทางเปลือกตาซึ่งเผยอน้อย ๆ ล่วงลึกลงสู่ก้นบึ้งแห่งความหลับของแม่ ครั้นเมื่อแม่ตื่นและเหลียวไปรอบๆ ด้วยอาการตกใจ ผมจะเผ่นเข้าแฝงความมืดเหมือนตัวหิ่งห้อย

ยามเทศกาลบูชา เด็กๆ แถวละแวกบ้านจะพากันมาเล่นรอบๆ บ้านเรา ผมจะสลายตัวแทรกผสานกับเสียงปี่ ดังแจ้วๆ กลางใจแม่ตลอดวัน

ป้าจะมาพร้อมกับของขวัญ และถามว่า "เจ้าหนูของเราอยู่ไหนล่ะน้อง?" แม่จะตอบแผ่วๆ ว่า "เขาอยู่ในแก้วตา ในร่างกาย และในวิญญาณของฉันเอง"

[25] "ความพลัดพรากเป็นทุกข์" นี่คือเสียงรำพันของผู้อยู่ภายใต้อิทธิพลแห่งธรรมชาติ แต่ถ้าไม่ยอมอ่อนข้อต่อมันเสียอย่างเดียว ความเปล่าเปลี่ยวก็ไร้ความหมาย และความตายก็ไร้อำนาจโดยสิ้นเชิง

33. เสียงเรียก

เธอจากไปในคืนอันมืดมิด[26] ขณะที่คนอื่น ๆ หลับสนิท

คืนนี้ก็มืดเช่นเดียวกัน ฉันเรียกเธอออกไปว่า "กลับมาเถอะลูกพ่อ, โลกกำลังหลับ ไม่มีใครรู้หรอกหากหนูจะกลับมาเพียงชั่วครู่ ขณะที่ดาวเพลินมองดูดาวด้วยกันอยู่"

เธอจากไปขณะที่หมู่ไม้เพิ่งแตกช่อ และฤดูใบไม้ผลิเพิ่งเริ่มต้น

ขณะนี้ดอกไม้เหล่านั้นบานสะพรั่ง ฉันเรียกเธอออกไปว่า "กลับมาเถอะ ลูกพ่อ พวกเด็กๆ เก็บดอกไม้แล้วก็โปรยเกลื่อนกลาด ไม่มีใครรู้หรอก หากหนูจะหยิบดอกไม้เล็ก ๆ ไปสักดอกหนึ่ง"

ผู้ซึ่งเคยเล่นเมื่อก่อน เดี๋ยวนี้ก็ยังเล่นอยู่ ชีวิตช่างเป็นสิ่งเหลือเฟืออะไรอย่างนั้น

ฉันฟังเสียงคุยขรม และเรียกเธอออกไปว่า "กลับมาเถอะ ลูกพ่อ, ดวงใจของแม่เจ้าเต็มไปด้วยความรัก ไม่มีใครขัดข้องหรอก หากหนูจะแอบมาจูบแม่สักครั้ง"

[26] ภริยาของรพินทรนาถถึงแก่กรรมได้เพียงหกเดือน เรณุกา ลูกสาวคนที่สองก็จากไป และอีกสี่ปีต่อมา สมินทรนาถ ลูกชายคนเล็กก็ตามไปอีกคน รพินทรนาถจึงร่ำร้องให้ผู้เป็นที่รักกลับมาพบบ้าง โดยหวังว่าคงจะไม่เป็นที่รำคาญของใคร

34. มะลิกอบแรก

อ้า, มะลิเอ๋ย มะลิขาวผ่อง!

ดูเหมือนฉันยังจำได้ดี ถึงวันแรกที่กอบมะลิไว้เต็มฝ่ามือ มะลิซึ่งบริสุทธิ์

ฉันรักแสงตะวัน ท้องฟ้า และผืนแผ่นดินเขียวขจี

ฉันได้ยินเสียงกระซิบของแม่น้ำ แว่วผ่านความมืดยามเที่ยงคืน

ตะวันตกดินแห่งฤดูใบไม้ร่วง ปรากฏให้เห็นตรงทางโค้งท่ามกลางแผ่นดินรกร้าง เสมือนเจ้าสาวผู้เผยผ้าคลุมหน้าออกต้อนรับคนรัก

กระนั้นก็ตาม ความรำลึกของฉันยังสดชื่นอยู่กับมะลิกอบแรก ในฝ่ามือเมื่อตัวเองยังเยาว์

คืนวันบันเทิงผ่านเข้ามาในชีวิต และฉันเคยหัวเราะดัง ๆ กับนักแสดงยามราตรีแห่งเทศกาล

ตอนเช้าขมุกขมัวเมื่อฝนตก ฉันเคยขับเพลงกระท่อนกระแท่นแก้รำคาญ

ตกค่ำเคยสวมมาลัยดอกพิกุล ซึ่งร้อยด้วยหัตถ์แห่งความรักอันลึกซึ้ง

กระนั้นก็ตาม ดวงใจยังไหวสะท้านกับความหวานแห่งห้วงรำลึกถึงมะลิกอบแรกในฝ่ามือเมื่อตัวเองยังเยาว์

35. ไทรย้อย

โอ้, ไทรย้อยซึ่งมียอดพะรุงพะรัง ยืนอยู่บนขอบสระ จำเด็กคนหนึ่งได้ไหม เด็กที่เหมือนฝูงนกอาศัยทำรังตามกิ่งก้านของเจ้า แล้วก็พากันจากไปหมด?

จำไม่ได้หรือว่า เขาเคยนั่งอยู่ที่ข้างหน้าต่าง พิศวงถึงรากอันสลับซับซ้อนของเจ้า ซึ่งซอนไซลงสู่ใต้พื้นดิน?

พวกผู้หญิงนำภาชนะมาตักน้ำในสระ เงาสีดำขนาดมหึมาของเจ้าทอดลงเหนือผิวน้ำ และบิดเร่าๆ ประดุจความหลับที่ต่อสู้เพื่อจะตื่นขึ้น

แสงแดดเริงเล่นบนระลอก คล้ายกระสวยอันเล็ก ๆ ที่สอดผสานทอผ้ายกลายทอง

เป็ดสองตัวว่ายเวียนอยู่เหนือเงาของมันเอง แถว ๆ ขอบสระซึ่งปรกด้วยอ้อและแขม เด็กคนนั้นจะนั่งเงียบและครุ่นคิด

เขาใฝ่ฝันที่จะเป็นสายลม และพัดผ่านกิ่งก้านเสียงเกรียวกราวของเจ้า อยากเป็นเงาซึ่งขยายออกไปเหนือน้ำตามตะวันคล้อย เป็นนกจับอยู่บนกิ่งสูงสุด และลอยล่องเหมือนเป็ดในระหว่างอ้อแขมและเงาครึ้ม

36. ประสาทพร

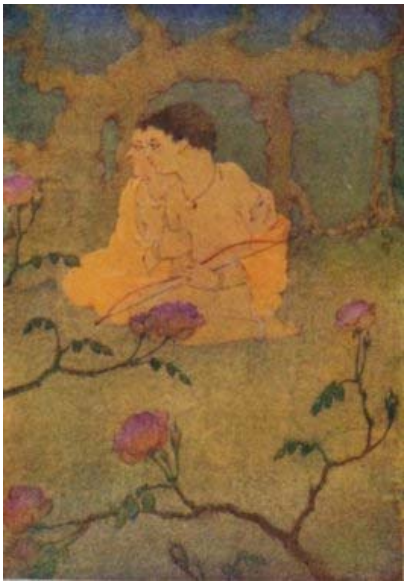

จงประสาทพรแด่ดวงใจน้อย ๆ แด่ดวงวิญญาณอันใสสะอาดนี้ด้วย เนื่องแต่เหตุที่ว่าเขาได้น้อมเอาจุมพิตแห่งสวรรค์ มากำนัลแก่ผืนพิภพของเรา

เขารักแสงแดด และใบหน้าของผู้เป็นแม่

เขาไม่รังเกียจผงธุลี ไม่ยินดีต่อการขุดค้นหาทอง

จงโอบเขาแนบกับอกท่าน แล้วเอ่ยพจน์ประสาทพรให้ด้วย

เขาได้เดินทางมาสู่แผ่นดินร้อยแพร่งนี้แล้ว

ฉันไม่รู้ว่าเขาเจาะจงเลือกท่านอย่างไรจากฝูงชนล้นหล้า เขาเดินมาถึงประตู ตรงเข้าจับมือ แล้วถามเส้นทางที่จะสัญจรต่อไป

เขาจะติดตามท่าน หัวเราะพลางคุยพลาง และไม่พะวงสงสัยสิ่งใดเลย

โปรดรักษาความเชื่อถือของเขาให้ดี จงนำทางและประสาทพรให้เขาด้วย

วางมือลงบนศีรษะของเขาสิ และจงอธิษฐานว่าแม้คลื่นใต้น้ำจะแรง แต่ขอให้กระแสลมเบื้องบนพัดพาใบเรือของเขา แล่นเข้าสู่เวิ้งว้างอันสงบ

อย่าลืมเขาเสียในยามที่ท่านรีบร้อน ปล่อยให้เขาผ่านเข้ามาในดวงใจ และประสาทพรให้เขาด้วย

37. ของขวัญ

พ่อจะมอบของให้สิ่งหนึ่ง ลูกเอ๋ย เพราะเรากำลังล่องลอยอยู่ในกระแสธารแห่งโลก

ชีวิตเราจะแยกจากกัน และความรักก็จะถูกลืม

แต่พ่อไม่โง่เขลาถึงกับหลงคิดว่า สามารถซื้อดวงใจลูกได้ด้วยของขวัญดอกนะ

ชีวิตลูกยังเยาว์ หนทางซึ่งต้องดำเนินต่อไปนั้นยาวนัก ลูกดื่มความรักที่เรานำมาให้รวดเดียว แล้วหันหลังกลับ วิ่งผละจากเราไปโดยพลัน

ลูกมีเรื่องจะเล่นและเพื่อนฝูงอีกมากมาย มันจะเป็นอะไรเทียวหากลูกไม่มีเวลา หรือความคิดสำหรับเรา!

แน่นอน, เรามีเวลาเหลือเฟือในยามชรา ที่จะนั่งทบทวนวันซึ่งผ่านมา และที่จะถนอมสิ่งซึ่งหลุดจากมือไปแล้ว ให้คงอยู่เฉพาะภายในดวงใจ

สายน้ำไหลพลั่งไปกับเสียงเพลง โถมปะทะเครื่องกีดขวางนานา แต่ขุนเขายังคงอยู่ ณ ที่เดิม และจดจำรำลึกถึงสายน้ำด้วยความรักตลอดไป

38. เพลงของพ่อ

เพลงบทนี้ของพ่อจะกังวานรอบ ๆ ตัวเจ้า ลูกเอ๋ย คล้ายกับอ้อมแขนแห่งความรัก

เพลงบทนี้ของพ่อจะสัมผัสหน้าผากเจ้า เสมอด้วยจุมพิตแห่งพรชัย

เมื่อเจ้าอยู่ตามลำพัง มันจะเคียงข้างและกระซิบกระซาบริมหู แต่เมื่อเจ้าอยู่ในกลุ่มคน มันจะเฝ้าอยู่เพียงห่างๆ

เพลงของพ่อจะเป็นเสมือนปีกทั้งสองแห่งความฝันของเจ้า จะนำดวงใจของเจ้าล่องลิ่วไปสู่แดนซึ่งไม่มีผู้ใดรู้จัก

มันจะเป็นเสมือนดาวแสนซื่อเหนือศีรษะ เมื่อรัตติกาลแผ่คลุมมรรคาของเจ้า

เพลงของพ่อจะสถิตในเนตรเจ้า และนำญาณทรรศนะของเจ้าเจาะเข้าสู่แกนกลางแห่งสรรพสิ่ง

และเมื่อเสียงของพ่อแผ่วหายในมรณะ เพลงของพ่อจะเจรจาในหัวใจที่มีเลือดเนื้อของเจ้าตลอดไป

39. เยาวเทพ

พวกเขาเอ็ดอึงและฟาดฟันกันโกลาหล เต็มไปด้วยความสงสัยและสิ้นหวัง วิวาทกันโดยไม่ว่างเว้น

ขอให้ชีวิตของเจ้าจงปรากฏประหนึ่งเปลวประทีปเถิด อ้ายหนูเอ๋ย อย่าวูบวาบหวั่นไหว จงบริสุทธิ์ และน้อมนำพวกเขาไปสู่ความสงบระงับ

พวกเขาทั้งโลภทั้งริษยา ถ้อยคำเล่าก็เสมือนกับมีดกระหายเลือด ซึ่งซ่อนไว้อย่างมิดชิด

ออกไปยืนท่ามกลางหัวใจทมิฬของพวกเขา อ้ายหนู จงทอดสายตาซื่อ ๆ ไปยังพวกเขา เฉกเช่นความสงบยามสายัณห์ ให้อภัยต่อความวุ่นวายแห่งทิวา

เยี่ยมหน้าให้เขายล อ้ายหนูเอ๋ย เพื่อว่าพวกเขาจะได้ซึมทราบในความหมายแห่งสรรพสิ่ง จงทำตัวให้พวกเขารัก เพื่อว่าพวกเขาจะได้รู้จักรักใคร่ซึ่งกันและกันบ้าง

มาสิ มาสถิตในทรวงแห่งความไม่รู้สิ้น อ้ายหนูเอ๋ย จงแย้มและเผยอดวงใจ เช่นผกา ขยายกลีบเมื่อดวงตะวันขึ้น และจงค้อมศีรษะเมื่อดวงตะวันตก เพื่อสดุดีกาลเวลาซึ่งล่วงไป

40. การต่อรองครั้งสุดท้าย

"เชิญจ้า เชิญมาจ้างฉันทำงาน" ฉันร้องตะโกน ขณะเดินไปตามทางซึ่งปูลาดด้วยแผ่นหินในเวลาเช้า

ราชาเสด็จมาในราชรถ พร้อมด้วยพระแสงดาบในอุ้งหัตถ์

พระองค์จับมือฉัน ตรัสว่า "ข้าจะจ้างเจ้าด้วยเดชานุภาพของข้า"

แต่เดชานุภาพนั้นเป็นสิ่งไร้ค่า และพระองค์ก็เคลื่อนราชรถจากไป

ท่ามกลางความร้อนระอุยามเที่ยง บ้านเรือนซึ่งเรียงรายอยู่ทั่วไปต่างปิดประตูเงียบ

ฉันเตร่ไปตามซอยคดโค้ง

ชายชราคนหนึ่งออกมาจากบ้านพร้อมด้วยถุงทอง

เขาคิดแล้วพูดว่า "ฉันจะจ้างแกด้วยเงิน"

เขาหยั่งน้ำหนักเหรียญทีละอัน แต่ฉันเดินผ่านมาเสีย

ใกล้ค่ำ พุ่มรั้วของสวนมีดอกไม้แทรกอยู่พราว

สาวสวยคนหนึ่งออกมาและพูดว่า "ฉันจะจ้างคุณด้วยรอยยิ้ม"

ยิ้มของเธอเจื่อนและจางลงเป็นหยาดน้ำตา แล้วเธอกลับเข้าไปตามลำพังในความมืด

ดวงตะวันส่องแสงจ้าบนพื้นทราย และเกลียวคลื่นก็โหมกระหน่ำ

เด็กคนหนึ่งกำลังเล่นสนุกกับเปลือกหอย

เขาเงยหน้าขึ้นและดูเหมือนรู้จักฉันด้วย เขาพูดว่า "ผมจะจ้างเปล่าๆ"

การต่อรองอันเกิดจากการเล่นสนุกของเด็ก ได้ปลดปล่อยฉันให้เป็นคนอิสระ ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ภาคผนวก

รพินทรนาถ ฐากูร

กวีผู้ดึงตะวันตกและตะวันออกมาพบกัน

๑. ภารตวรรษที่ฝรั่งแลเห็น

มองด้วยสายตาของชาวตะวันตก เรื่องราวทั้งหลายอันเกี่ยวกับประเทศอินเดียล้วนพิลึกพิลั่นไปหมด เริ่มตั้งแต่ พระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช กษัตริย์หนุ่มชาวกรีก ครั้งยังอยู่ในวัยศึกษาเคยอ่านหนังสือพรรณนาถึงความตื่นตาตื่นใจแห่งภูมิภาคแถบเอเชีย เมื่อขึ้นครองราชย์และปราบปรามหัวเมืองใกล้เคียงแล้ว ได้กรีธาทัพข้ามมายังเปอร์เซีย และล่วงเข้าประชิดชายแดนด้านตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย คือ แถบลุ่มแม่น้ำสินธุ แต่ถูกต้านทานไว้เพียงนั้นจึงต้องถอยกลับ ก่อนที่จะบรรลุเป้าหมายซึ่งกำหนดไว้

นั่นเป็นเหตุการณ์ในศตวรรษที่สี่ก่อนคริสตกาล หากพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ไม่ถูกวางยาพิษเสียก่อน และหวนกลับมารุกรานอินเดียอีกครั้ง เราคงได้อ่านเอกสารโลดโผนเอาการทีเดียว เพียงแต่เผชิญหน้ากันไม่กี่วันยังมีเรื่องเหลือเชื่อตั้งหลายหน้ากระดาษ

อาเรียน นักประวัติศาสตร์กรีกจดบันทึกไว้ละเอียดลออ ซึ่งข้อความบางตอนบรรยายว่า

....กษัตริย์อินเดียประทับในวอทองคำ โดยรอบหลังคามีพวงไข่มุกย้อยระย้ากระทบกันเสียงกราว ๆ เบื้องหลังติดตามด้วยทหารรักษาพระองค์ บางคนแบกกิ่งไม้มาด้วย บนกิ่งก้านเหล่านั้นนกเกาะอยู่เป็นฝูง มันถูกฝึกให้ร้องเพลงผิวปากอย่างคล่องแคล่ว

....พระราชวังเปิดโล่งตลอดเพื่อรับผู้เข้าเฝ้าทั้งปวง แม้ขณะที่กษัตริย์ตกแต่งเกศาและฉลององค์ทรงเครื่อง การรับทูตานุทูตและวินิจฉัยคดีความก็กระทำในเวลาเดียวกันนั้นเอง เมื่อเสร็จเรื่องราวแล้วชาวพนักงานจะถอดฉลองพระบาทออก และนวดฟั้นด้วยน้ำมันหอมชนิดพิเศษสุด

พลูต๊ากร์ค ก็บันทึกเสริมแต่งอีกสำนวนหนึ่งในหนังสือเรื่อง "ชีวิตของอเล็กซานเดอร์" (LIFE OF ALEXANDER) เล่าถึงตอนที่น่าสลดใจไว้ว่า

...**กษัตริย์พอรัส**[27] มีวรกายสูงถึงหกฟุต ประทับช้างทรงขนาดมหึมา ช้างเชือกนี้ภักดีต่อเจ้าชีวิตอย่างสุดซึ้ง มันต้านศัตรูสุดแรงเกิด และขับเคี่ยวเต็มกำลัง เมื่อสัตว์แสนฉลาดสังเกตเห็นว่าพระองค์เป็นลม

[27] ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ กษัตริย์อินเดียที่เผชิญหน้ากับพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ คือ จันทรคุปต์แห่งราชวงศ์เมารียา (หมายถึง ราชวงศ์นกยูง)

เพราะเสียโลหิต เกรงจะพลัดลงจากหลัง มันจะค่อย ๆ ค้อมกายลงสู่พื้น จากนั้นประจงถอนลูกธนูด้วยงวงของมันเอง

เวลาล่วงมาอีกเกือบสองพันปี นักผจญภัยชาวอิตาลีชื่อ มาร์โค โปโล ได้เดินทางเข้ามาด้วยข้อราชการของ พระเจ้ากุบไลข่าน แล้วเขียนหนังสือเรื่อง "ลักษณะของโลก" (DESCRIPTION OF THE WORLD) ออกเผยแพร่ เขาเล่าว่าได้เดินทางมาประเทศอินเดียสองครั้ง คือในปี พ.ศ. ๑๘๑๓ และ ๑๘๓๖ โดยลงเรือจากเกาะลังกาข้ามมาขึ้นฝั่งอินเดียตอนใต้

ฝรั่งคนไหนก็คนนั้น เรื่องไม่แทรกกระสายเป็นไม่มี แล้วพวกเขาก็พลอยเชื่อหรือแกล้งเชื่อว่าจริงเสียด้วย ลองอ่านดูเถิด

... ในเมืองมาบาร์ไม่มีช่างตัดเสื้อผ้า เพราะผู้คนไม่สวมเสื้อผ้ากันเลย นอกจากใช้เศษผ้าผืนเล็ก ๆ ปิดกันเปลือยไว้เท่านั้น ทั้งนี้เพราะอากาศไม่ร้อนไม่หนาวตลอดปี พระราชาทรงฉลองผ้าเตี่ยวผืนหนึ่ง และผ้าเตี่ยวหรือภูษาเตี่ยวผืนนี้วิจิตรอย่างพรรณนาไม่ถูก ประดับด้วยอัญมณีสูงค่าหลากหลายชนิด ได้แก่ ทับทิม นิลสีคราม มรกต และแก้วอื่น ๆ ซึ่งล้วนแต่วูบวาบสว่างไสว

.... พระราชาทรงมีมหาดเล็กใกล้ชิดคณะหนึ่ง มหาดเล็กเหล่านี้ได้รับเกียรติสูงขี่ม้าร่วมขบวนไปได้ทุกแห่งหน มีอำนาจบริหารงานกว้างขวาง แต่เมื่อพระราชาเสด็จสวรรคต พวกมหาดเล็กต้องกระโดดเข้ากองไฟ เพื่อโดยเสด็จไปยังภพอื่น ไม่ทอดทิ้งให้พระองค์ทรงเหงาในระหว่างทางท่ามกลางฟากฟ้าเปลี่ยว

... ชาวเมืองมาบาร์เชื่อถือโชคลางอย่างจริงจัง คนที่เดินไปตามทางเมื่อได้ยินคนอื่นจามเขาจะนั่งลงทันที ไม่ยอมเดินต่อไปแม้ก้าวเดียว นั่งคอยอยู่ตรงนั้นกระทั่งได้ยินเสียงจามของอีกคนหนึ่ง ครั้งนี้จะผลุนผลันรีบลุกขึ้นเดินต่อ ถ้าเกิดไม่มีใครผ่านมาจามเป็นครั้งที่สอง ตกเย็นเขาจะลุกขึ้นแล้วเดินกลับบ้านเรื่องธุระเอาไว้คิดวันต่อไป

... โยคีเผามูลโคจนเป็นผง แล้วลูบไล้ทั่วตัวด้วยศรัทธาปสาทะอันสูง เมื่อเดินไปตามหนทาง หากใครแสดงความเคารพ ท่านจะอวยพรด้วยการใช้ผงขี้วัวเจิมหน้าให้ โยคีไม่ใช้ภาชนะใส่อาหาร แต่ใช้ใบไม้แทน เป็นใบไม้แห้งขนาดใหญ่ ที่ไม่ใช้ใบไม้สดเพราะของสดของเขียวมีวิญญาณ การเด็ดใบไม้สดจึงเป็นบาปที่พึงละเว้น

.... ต่อคำถามที่ว่า เหตุใดโยคีไม่หุ้มห่อร่างกาย? และไม่รู้สึกกระดากอายบ้างเลยหรือ? โยคีตอบว่า "ข้าเปลือยกายเพราะข้าไม่ปรารถนาอันใดในโลก แม้เพียงผ้าผืนหนึ่งก็ไม่เคยคิดอยากได้ คนเราเกิดมาตัวเปล่า ไม่มีผ้าพันกายออกมา ใบหน้า, แขน, และขา เป็นอวัยวะที่ไม่ต้องซ่อนเร้น ก็แล้วเรื่องอะไรถึงต้องวุ่นวายปกปิดอวัยวะกระจ้อยร่อยส่วนอื่น คนที่รู้สึกอายแปลว่า เขาใช้เจ้าสิ่งนั้นในทางผิด ๆ ตัวข้าไม่เคยประกอบลามกกรรมใด ๆ เลย"

... เมื่อถึงคราวถ่ายทุกข์หนัก โยคีเดินไปชายหาด ขุดหลุมลึกพอประมาณ ถ่ายเรียบร้อยแล้วใช้ไม้เท้าเขี่ยทรายกลบจนมิด ท่านอธิบายว่า "ถ้าไม่กลบทรายไว้จะเกิดหนอน ทีนี้พอแสงแดดเผากากแห้ง

หนอนจะขาดอาหารและตายไป ตัวเราผู้ให้กำเนิดแก่มัน ต้องรับผิดชอบเรื่องชีวิตของมันด้วย การกลบทรายจึงเหมือนตัดไฟแต่หัวลม ไม่ต้องนอนสะดุ้งว่าบาปกรรมจะวิ่งไล่หลัง"

มาร์โค โปโล หมายเหตุว่า วิสัยมหัศจรรย์ของชาวชมพูทวีปยังมีอีกมากนัก แต่จำต้องพักการเล่าไว้ก่อน เพราะไม่แน่ใจว่าจะมีคนเชื่อสักเท่าใด เมื่อใกล้จะถึงแก่กรรมในเมืองเวนิส เขาสารภาพกับบาทหลวงผู้มาทำพิธีล้างบาป ด้วยท่วงทำนองของบุรุษซึ่งมีอุปนิสัยถ่อมตนว่า

"หลวงพ่อครับ กรรมชั่วในชีวิตของผม ไม่ใช่การพูดเกินความจริงหรอก ผมสำนึกตัวว่าผิด เพราะเรื่องทั้งหมดที่เล่ามานั้น มีจำนวนไม่ถึงครึ่งหนึ่งของที่พบเห็นในชีวิต ผมย่อหย่อนต่อหน้าที่จริงๆ"

ถ้าเขาเขียนให้หมดสิ้นกระบวนความ ตามที่อวดอ้างว่าพบเห็นมา โฉมหน้าของอินเดียจะหมองลงอีกเพียงใดก็เหลือเดา การพูดและเขียนอาจก่อให้เกิดผลร้ายได้ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า

"อภูตวาที นิรยं อุเปติ"

"ผู้กล่าวคำเท็จย่อมเข้าถึงนรก"

บริษัทอังกฤษ (THE BRITISH COMPANY) เข้าควบคุมประเทศอินเดียไว้ได้โดยเด็ดขาดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2400 นับจากนั้นเป็นต้นมา ชาวอังกฤษรู้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอินเดียมากขึ้น แต่แทนที่จะแก้ไขความเข้าใจผิด ๆ ให้ตรงตามข้อเท็จจริง กลับแต่งแต้มสีสันให้ฉูดฉาดอย่างสนุกมือ เช่น มิส เรย์ อาเชอร์ ส่งบทความเกี่ยวกับมหาราชแห่งแคว้นไฮเดอราบาด ไปลงพิมพ์ในนิตยสาร Titbits ว่า

.... มหาราชสูบบุหรี่มวนด้วยธนบัตรใบละ 100 รูปี (ราว 7 ปอนด์) และสูบจัดชนิดมวนต่อมวนเสียด้วย ท่านใช้ชีวิตอย่างโดดเดี่ยว ประทับอยู่ในห้องเดิมซึ่งอยู่มาตั้งแต่ต้นศตวรรษ หน้าต่างปิดตายทั้งสามบานตลอดเวลา ฝาผนังมีไยแมงมุมระโยงระยาง ฝุ่นละอองจับเปรอะทุกแห่ง ก้นบุหรี่หลายร้อยก้นเกลื่อนกระจาย

.... ฉลองพระองค์ซึ่งไม่ค่อยได้สวม และไม่เคยซัก แขวนห้อยกับหัวตะปู มหาราชบรรทมบนพระแท่นลวดสปริง คลุมด้วยผ้าลินินเต็มด้วยรอยด่างดวง ห้องน้ำที่อยู่ติดกับห้องบรรทมก็ลั่นกุญแจไว้ เพราะตั้งสองเดือนกว่าจะสรงน้ำครั้งหนึ่ง

กลุ่มบุคคลซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้สร้างคุณประโยชน์ใหญ่หลวงให้แก่ประชาชนชาวอินเดียคือ คณะนักสอนศาสนา เปรมจันท์ ผู้วางแนวนวนิยายอินเดียได้กล่าวสดุดีไว้ในเรื่องสั้นชื่อ "ที่เรียกว่าอุดมคติ" (THE LONE VOICE) ว่า

"ข้าพเจ้าไม่ถึงกับขอร้องให้ท่านสมรสกับจัณฑาล หรือเชื้อเชิญเขามาร่วมรับประทานอาหารด้วย แต่มันเป็นการขอร้องที่มากเกินไปหรือ สำหรับให้ปฏิบัติต่อเขาเยี่ยงมนุษย์? ขอให้ดูตัวอย่างนักสอนศาสนาชาวคริสเตียน พวกเขาสละความสุขความสบายทุกประการ ออกจากบ้านเกิดเมืองนอนมาคนละหลาย ๆ ปี ลืมความรักของเพื่อนฝูงและญาติมิตร เพื่ออุทิศตนให้แก่การรับใช้ เมื่อแลเห็นแม่ชีสาว ๆ ผู้มีรูปร่างงดงาม

สวยสง่า และบอบบาง ประคองเด็กตัวดำปี๋ซึ่งเต็มไปด้วยแผลเน่าเปื่อย ข้าพเจ้ารู้สึกแทบจะก้มศีรษะลงต่อหน้าเธอ"

ศูนย์กลางของคริสเตียนอยู่ที่บอมเบย์และมัทราส แต่ชาวเบงกอลก็เข้ารีตไปไม่น้อย ทั้งนี้เป็นเพราะความอุตสาหะของหมอสอนศาสนาอย่าง วิลเลี่ยม คารีย์ และ อเล็กซานเดอร์ ดัฟฟ์ กิจกรรมของผู้เผยแพร่ไม่เพ่งเฉพาะแต่การเปลี่ยนศาสนาเพียงอย่างเดียว หากยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการศึกษาและวงวรรณกรรมอย่างกว้างขวางอีกด้วย

ในปี พ.ศ. ๒๓๔๔ วิลเลี่ยม คารีย์ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นศาสตราจารย์ภาษาเบงกาลี เพื่อฝึกชาวพื้นเมืองเข้าเป็นพนักงานของบริษัทอังกฤษ คารีย์ปฏิบัติหน้าที่ของเขาอย่างถวายชีวิตทีเดียว เขาผลิตตำราไวยากรณ์กับพจนานุกรมเบงกาลีซึ่งบรรจุคำถึง ๘๐,๐๐๐ คำออกเผยแพร่

เพื่อนร่วมงานของคารีย์อีกสองคน คือ มาร์ชแมน และ วอร์ด ก่อตั้งโรงงานกระดาษและโรงพิมพ์ขึ้นที่ตำบลเสรามปุระ แปลคัมภีร์ไบเบิ้ลเป็นภาษาถิ่นของอินเดียถึง ๒๖ ภาษา รวมทั้งภาษาเบงกาลี, มาราฐี, และทมิฬ ผลพลอยได้จากงานด้านนี้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านร้อยแก้วของอินเดียเป็นอันมาก

แต่ในด้านลบ พวกบาทหลวงก็ทำเอาเจ็บแสบ ป่าวประกาศออกไปกึกก้องว่า ชาวอินเดียโง่งม และทุกลัทธิดั้งเดิมเหลวไหลหมด ร.ก. นารยัน นักประพันธ์ผู้มีท่วงทำนองเขียนชนิดน้ำนิ่งไหลลึก เขียนถึงความกระตือรือร้นของชาวคริสเตียนในนวนิยายเรื่อง **"สวามีและเพื่อน" (SWAMI AND FRIENDS)** ตอนหนึ่งว่า...

"โอ้, โง่อะไรอย่างนั้น!" มร.เอเนซาร์ ครูสอนวิชาศีลธรรมตะโกนพร้อมกับกำหมัดแน่น "ทำไมหนอถึงได้งมงาย กราบไหว้รูปบูชาที่สร้างด้วยไม้และก้อนหิน ซึ่งสกปรกและไร้ชีวิต? เทวรูปพูดสักคำได้ไหม? ไม่ได้ มองอะไร ๆ เห็นไหม? ไม่เห็น ประทานพรให้พวกเธอไหม? ไม่ได้ นำพวกเธอขึ้นสวรรค์ได้ไหม? ก็ไม่ได้อีกนั่นแหละ...."

"เหตุผลนะหรือ? ก็เพราะว่ารูปบูชาเหล่านั้นไม่มีชีวิตจิตใจ เทพเจ้าตั้งมากมายของพวกเธอทำอะไรได้บ้าง เมื่อ มหมัดแห่งคาซนี ทำลายเสียเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยแล้วแถมยังเหยียบซ้ำ และกวาดเอาไปก่อเป็นบันไดสัวม? ถ้าเทวรูปเหล่านั้นมีชีวิตจริง ทำไมถึงไม่พากันต่อสู้ต้านการทำลายของ มหมัด นั้นเล่า?

ต่อจากนั้น คุณครูเอเป็นซาร์ วกเข้าหาคริสตศาสนา

"ที่นี้ย้อนมาดูองค์พระเยซูแห่งพวกเรา ท่านสามารถรักษาผู้เจ็บป่วย ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ยากจน และทรงนำพวกเราขึ้นสู่สวรรค์ อาณาจักรแห่งสวรรค์อยู่ภายในจิตใจของเราทุกคน"

น้ำตาไหลรินอาบแก้มคุณครูเอเบ็นซาร์ เมื่อท่านจินตนาการถึงพระเยซู ครู่หนึ่งต่อมา ใบหน้าของท่านกลายเป็นสีม่วงด้วยโทสะ เมื่อคิดถึงพระกฤษณะ

"เคยบ้างไหมที่พระเยซูเกี่ยวก้อยไปกับนางระบำตั้งฝูง เหมือนพระกฤษณะของพวกเธอ? เคยปรากฏหรือเปล่าที่พระเยซูด้อม ๆ ไปขโมยเนยเหมือนพระกฤษณะผู้วายร้าย? พระเยซูของพวกเราเคยเล่นอุบายลามกต่อผู้ที่อยู่รอบ ๆ พระองค์สักครั้งหรือไม่?"

คุณครูเอเบ็นซาร์หยุดพักหายใจ วันนี้ท่านไม่มีความยับยั้งอดกลั้นเลย เลือดในกายของ สวามีนาธัน เดือดพล่าน เขาลุกขึ้นตั้งคำถาม

"พระเยซูไม่ทำผิดจริง ทำไมจึงถูกตรึงกางเขน?"

คุณครูตอบว่าถ้าเขาข้องใจ อาจไปพบท่านได้เมื่อหมดชั่วโมงแล้ว จะได้เรียนเป็นการส่วนตัว เมื่อครูตอบอย่างนิ่มนวลเช่นนี้ สวามีนาธันชักได้ใจ ตั้งคำถามเข้าไปอีกว่า

"ถ้าพระเยซูเป็นพระเจ้าจริง ทำไมท่านถึงรับประทานเนื้อและปลา แล้วยังดื่มเหล้าอีกด้วย?"

ในฐานที่เป็นเด็กเกินในตระกูลพราหมณ์ เขาไม่เข้าใจเลยว่า ทำไมพระเจ้าถึงไม่เสวยอาหารแต่จำพวกผัก เพื่อตอบให้ชัดเจนคุณครูเอเบ็นซาร์ลุกขึ้นจากโต๊ะ ค่อย ๆ เดินไปที่สวามีนาธัน แล้วบิดหูข้างซ้ายเสียถนัดมือ

ไมตรี เทวี นักเขียนและนักค้นคว้าผู้มีผลงานเผยแพร่หลายในเบงกอล ให้ทรรศนะว่าด้วยเหตุผลบางประการ คณะนักสอนศาสนาเมื่อถึงคราวกลับไปจากประเทศอินเดียแล้ว มักประณามวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมต่าง ๆ อย่างเสียหาย เป็นต้นว่า ความเกียจคร้าน, การทำงานอย่างขาดความรับผิดชอบ, พิธีกรรมทางศาสนาอันไร้ความหมาย, และระบบวรรณะ เธอยอมรับว่าสิ่งเหล่านี้ควรแก่การตำหนิก็จริง แต่ผู้ซึ่งนำไปเล่าต่อมักขยายความจนเกินพอดี

เกียรติคุณของคณะนักสอนศาสนาขึ้นอยู่กับความยากลำบากซึ่งพวกตนผ่านพบมา ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพิสูจน์ว่าชาวอินเดียโง่เง่าและล้าหลังเหมือนยังอยู่ในยุคบรรพกาล เมื่อจงใจที่จะมองในแง่นั้นเสียแล้ว ภูมิปัญญาอันซุกซ่อนอยู่ภายใต้กองขยะแห่งสังคมดึงไม่มีวันได้สัมผัสกันเลย

ข้อเขียนซึ่งก่อให้เกิดความสะเทือนใจรุนแรงคือ คำประพันธ์สองวรรคของ รัดยาร์ด คิพลิง ชาวอังกฤษผู้ถือกำเนิดในประเทศอินเดียแท้ ๆ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๘ คิพลิงทำงานอยู่ห้าปีในกองบรรณาธิการ **CIVIL SNF MILITARY GAZETTE** ประจำเมืองลาฮอร์ และอีกสองปีในกองบรรณาธิการ **THE PIONEER** ประจำเมืองอัลลาหบาด กระนั้นเขายังใจแข็งพอที่จะขีดเส้นแบ่งลงอย่างเด็ดขาดว่า

"East is East and West is West.

And never the twain shall meet."

"ตะวันออกคือตะวันออก ตะวันตกคือตะวันตก

และทั้งสองจะไม่มีวันบรรจบกันแน่นอน"

เราจะได้ดูกันว่านี้เป็นประกาศิตอันถาวรหรือเป็นเพียงสำนวนซึ่งกล่าวด้วยอารมณ์เพียงชั่วครู่ แล้วก็สิ้นอิทธิฤทธิ์ไปในที่สุด ด้วยอานุภาพแห่งมิตรไมตรีและความรัก

เมื่อโลกประจักษ์ความจริง

ชาวตะวันตกทั่ว ๆ ไปแทบไม่รู้เห็นอะไรเลยเกี่ยวกับภูมิปัญญาของชมพูทวีป แม็ก มิล เลอร์ หรือที่ไทยเราเคยเรียกว่า **"โมกษะมูลาจารย์"** นักบูรพทิศวิทยา (Orientalist) ชาวเยอรมัน ทุ่มเทแรงกายแรงใจผลิตตำราอันว่าด้วยภาษาสันสกฤต ถ่ายทอดคัมภีร์พระเวทและปรัชญาอินเดียออกเผยแพร่อย่างเต็มขอบเขตแห่งวิสัยสามารถ แต่ก็บังเกิดผลในวงแคบ ๆ ทั้งนี้ด้วยเหตุที่ว่ามันเป็นงานในรูปแบบที่เคร่งขรึมเกินกว่าผู้อ่านสามัญจะรับรู้ได้

แล้วจู่ ๆ ราชบัณฑิตสภาแห่งสวีเดน ก็ประกาศจากกรุงสต๊อกโฮล์ม เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2456 ว่า ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาวรรณกรรมประจำปี คือ **รพินทรนาถ ฐากูร** เจ้าของบทประพันธ์เรื่อง **"คีตาญชลี"** มันกะทันหันจนผู้ฟังปรับตัวไม่ทัน จึงเกิดปฏิกิริยาขึ้นอย่างกว้างขวางและรุนแรง

นักเขียนภาพล้อประจำหนังสือพิมพ์เยอรมันคนหนึ่ง ใช้พู่กันตวัดออกเป็นรูปชาวฮินดู ตัวดำปี๋ เปลือยกายท่อนบน โพกหัวใหญ่โต กำลังปีนต้นมะพร้าว และชูอวดประกาศนียบัตรรางวัลโนเบลด้วยอาการเร่อร่าประดุจคางคกขึ้นวอ

ข่าวคราวยังสับสนต่อไปอีกว่า หนังสือ **DAILY CITIZEN** เดือนกุมภาพันธ์ 2457 ลงรายงานว่า...

ชื่อเสียงและเกียรติคุณของรพินทรนาถ ฐากูร กวีชาวอินเดียกำลังเริ่มเป็นที่รู้จักในหมู่นักอ่าน แต่ก็ยังไม่กระจ่างชัด ห้องสมุดประจำกรุงลอนดอนแห่งหนึ่งได้รับคำขอร้องจากสมาชิกเนืองๆ

จดหมายฉบับหนึ่งแสดงความประสงค์ว่า "โปรดส่งหนังสือคีตญาชลีของนักเขียนชาวยิว ดูเหมือนชื่อฐากูรไปให้ข้าพเจ้าด้วย"

อีกฉบับหนึ่งถามว่า "คุณมีหนังสือของฐากูร ผู้เป็นชาวรัสเซียบ้างไหม?"

ส่วนอีกฉบับปรารภว่า "ข้าพเจ้าใคร่ขอยืมชุมนุมบทเพลงชุดใหม่ ประพันธ์โดยกวีอาหรับ"

ตอนท้ายของรายงานชิ้นนี้สรุปว่า หาก มร. ฐากูร ได้ยินคำขอร้องเหล่านี้เห็น คงหัวเราะเป็นแน่ เพราะเขาเป็นผู้มากด้วยอารมณ์ขัน... อารมณ์ซึ่งแทบไม่มีใครคิดถึงกันแล้ว

"คีตาญชลี" อันมีความหมายว่า **"การบูชาด้วยบทเพลง"** แม้จะเป็นบทกวีซึ่งระเกะระกะด้วยคำว่าพระเจ้าก็จริง แต่พระเจ้าองค์นี้ไม่เอาแต่สถิตอยู่บนแท่นเฉยๆ รพินทรนาถแสดงความเห็นใหม่ออกมา ดังบทที่ 11 ความว่า...

หยุดเสียเถิด การสาธยาย การขับขาน และการนั่งนับลูกประคำอะไรเหล่านี้ ท่านบูชาผู้ใดกันในมุมสลัวลางและเปล่าเปลี่ยวของเทวาลัยซึ่งหับบานประตูหน้าต่างมิดชิดรอบด้าน? ลืมตาขึ้นสิ และมองดู พระเจ้ามิได้ประทับอยู่เบื้องหน้าท่านเลย!

พระองค์สถิตอยู่ ณ ที่ซึ่งชาวนากำลังไถท้องทุ่งอันแข็งกระด้าง และคนทำถนนกำลังระดมแรงทุบก้อนหินให้แตก พระองค์อยู่กับพวกเขาท่ามกลางเปลวแดดและสายฝน ภูษาเล่าเต็มไปด้วยคราบฝุ่น ฉะนั้นถอดอาภรณ์แสนสะอาดของท่านออกแล้วก้าวลงไปยังแผ่นดินซึ่งคละคลุ้งด้วยละอองธุลีบ้าง!

ความหลุดพ้นน่ะหรือ? ความหลุดพ้นจะหาได้จากที่ใด? พระผู้เป็นเจ้าของเราทรงผูกพันอยู่กับนิรมิตกรรม ด้วยความเปรมปราโมทย์ พระองค์ทรงใกล้ชิดสนิทแนบกับพวกเราชั่วนิรันดร์

จงพักการเพ่งการภาวนาของท่านไว้เพียงนี้ ทิ้งดอกไม้ธูปเทียนไว้ก่อน มันจะเป็นอะไรหรือ หากเครื่องแต่งกายของท่านขาดและเปรอะเปื้อนบ้าง? ออกไปพบและทำงานด้วยหยาดเหงื่อร่วมกับพระเจ้าของท่านเถิด

ด้วยความอยากรู้อยากเห็นตามประสาผู้มีศรัทธาในผลงาน ไมตรี เทวี ซักไซ้ถึงความเป็นมาของ **"คีตาญชลี"** แล้วบันทึกไว้ในหนังสือ **"ฐากูรข้างกองไฟ" (TAGORE BY FRIEND)** ตอนหนึ่งท่านกวีเล่าว่า

"เมื่อแรกแปลออกเป็นภาษาอังกฤษ ฉันไม่นึกว่ามันจะน่าอ่าน ซ้ำยังมีหลายคนกล่าวหาว่า **ชาลส์ เฟรีย แอนดูรส์** เป็นคนทำให้

ตอนที่ **วิลเลี่ยม บัตเลอร์ ยีตส์** จินตกวีไอร์แลนด์ จัดชุมนุมปัญญาชนขึ้นที่บ้านของ **วิลเลี่ยม โรเธนสไตน์** ฉันบอกไม่ถูกว่ายุ่งยากใจเพียงใด แต่ยีตส์ไม่ฟังเสียง อ่านคีตาญชลีให้ฟังจนได้

ผู้ฟังเดินเข้ามา นั่งลงเงียบ ๆ ฟังเงียบ ๆ แล้วกลับไปเงียบ ๆ ไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์ ไม่มีเสียงชื่นชอบหรือติฉิน ฉันแสนจะอดสู อยากให้ธรณีแยกแล้วสูบลงไปเสียจะได้สิ้นเรื่อง ทำไมหนอฉันจึงยอมเชื่อยีตส์อย่างนั้น?

ฉันตำหนิตัวเองว่าจะเขียนภาษาอังกฤษได้อย่างไร ในเมื่อไม่เคยศึกษาอย่างจริงจัง?

แต่วันรุ่งขึ้น ได้รับจดหมายไม่รู้ว่ากี่ฉบับ ผู้ฟังรับว่ารู้สึกประทับใจจริง ๆ จนกระทั่งพูดไม่ออก ชาวอังกฤษมีนิสัยสำรวมเช่นนี้เอง ยีตส์รู้เข้าก็ดื่นเต้นใหญ่"

นั่นเป็นเวลาหนึ่งปี ก่อนหน้าการตัดสินมอบรางวัล

รพินทรนาถสารภาพว่า ไม่อาจจับหลักของภาษาอังกฤษได้ พูดง่ายๆ คือ ขาดกุญแจ จึงต้องเขียนแบบกระโดดข้ามรั้ว มันเป็นเหมือนกายกรรม ไม่ใช่การเดินตามธรรมชาติ

ขณะอยู่ในประเทศอังกฤษ คราวส่งเรื่องสั้นมายัง **รามนันท์ จัฏเฏอร์จี** ก็กำชับว่า "กรุณาตรวจทานการใช้ภาษาอังกฤษให้ด้วย เพราะฉันเขียนตามความเคยชิน อาศัยเพียงการสัมผัสทางเสียงเท่านั้น"

แม้กระนั้น ผู้คงแก่เรียนซึ่งมีอังกฤษเป็นภาษาพูด ต่างยืนยันว่าถ้อยคำของเขาคล่องแคล่วและเป็นอิสระดุจที่ใช้กันในออกซฟอร์ดนั่นเทียว บทกวีของรพินทรนาถในพากษ์อังกฤษไม่เป็นเพียงงานแปลธรรมดา ๆ ชิ้นหนึ่ง แท้ที่จริงต้องถือว่าเป็นงานซึ่งได้กำเนิดขึ้นใหม่ในภาษาอังกฤษ พร้อมด้วยพลังริเริ่มอันแข็งกล้า

หนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งแสดงความมั่นใจว่า *"บุคคลผู้นี้ควรได้รับรางวัลโนเบล ไม่ใช่รางวัลเดียว แต่เป็นหลาย ๆ รางวัลเสียด้วย"*

ผลพลอยได้จากการชนะรางวัล นอกจากเกียรติประวัติ และเงินประมาณ 120,000 รูปี ซึ่งนำไปจ่ายในด้านการศึกษาของเด็กๆ แล้ว สิ่งที่ตามมาคือรัฐบาลอังกฤษมอบยศ "เซอร์" ให้ เมื่อปี พ.ศ. 2458 แต่ไม่นานต่อมาเขาก็บอกคืนเป็นการประท้วง ในกรณีที่นายพลจัตวา ไดเออร์ นำทหารเข้าล้อมกลุ่มชาวอินเดีย 20,000 คนซึ่งชุมนุมอยู่ในงานพิธีทางศาสนา ณ สวนชลิยาวาลาในรัฐปัญจาป เมื่อวันอาทิตย์ที่ 13 เมษายน 2462 ชั่วเวลา 10 นาที กองทหารระดมยิงอย่างบ้าเลือดกว่า 1,650 นัด ทำให้ผู้คนเสียชีวิตเหมือนใบไม้ถูกปลิดจากขั้วในฤดูแล้ง

ถึงไม่มีคำว่า "เซอร์" นำหน้าชื่อ ใคร ๆ ก็ยังให้ความนิยมดุจเดิม รพินทรนาถได้รับคำเชิญจากประมุขแห่งรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ให้เดินทางไปเยี่ยมเยียนและแสดงปาฐกถาตลอดเวลา เขาออกเดินทาง 10 ครั้ง ซึ่งเป็นการเดินทางรอบโลกเสีย 3 ครั้ง เคยล่องอเมริกาใต้ถึงประเทศเปรูและอาร์เยนตินา ในเอเชียก็ผ่านญี่ปุ่น จีน และมาพักอยู่ที่โรงแรมพญาไทในกรุงเทพฯ อีกด้วย

ขณะท่องเที่ยวในประเทศเยอรมัน นิตยสาร **MODERN REVIEW** ฉบับประจำเดือนสิงหาคม 2464 ถ่ายทอดข่าวมาลงว่า...

ณ มหาวิทยาลัยเบอร์ลิน ท่านกวีใช้เวลาครึ่งชั่วโมงยังไม่สามารถผ่านขึ้นไปยังหอประชุมได้ เพราะประชาชนเบียดแน่นอยู่ทุกขั้นบันได อธิการบดีขอร้องอย่างไรก็ปราศจากผล กระทั่งประกาศว่าจะเรียกกำลังตำรวจมาจัดการก็ไม่มีคนถอย เพราะต่างอยากเห็นใกล้ ๆ ทั้งนั้น

ในที่สุด ศาสตราจารย์คณะแพทยศาสตร์ท่านหนึ่งอาสาออกเดินหน้า และนักศึกษาเดินตาม ประมาณ 600 คน เพื่อผ่อนคลายความคับคั่ง ท่านกวีสัญญาว่าจะปลีกเวลาไปพบเป็นการพิเศษอีกครั้ง

หลังจากจบปาฐกถาแล้ว ประชาชนประมาณ 15,000 คนยังเรียงรายตลอดข้างถนน พร้อมทั้งเปล่งเสียงแสดงความชื่นชอบขณะที่ท่านกวีกลับออกมา

เมื่อแปลออกเป็นภาษาสำคัญ ๆ ของโลก คีตาญชลีได้กลายเป็นหนังสือขายดีอันดับหนึ่งอย่างรวดเร็ว นิตยสาร **JOHN O'LONDON'S WEEKLY** ฉบับประจำวันที่ 30 กันยายน 2465 ลงบทความว่า...

ไม่เคยปรากฏว่า นักเขียนนวนิยาย นักเขียนบทละคร หรือกวีชาวเยอรมันคนใด จะประสบความสำเร็จเทียบเท่ากับนักฝันสุภาพชาวอินเดียคนนี้เลย แถวหนังสือยาวเหยียดของฐากูร ในราคาและรูปแบบต่าง ๆ กัน วางเต็มตู้ตามร้านทั่วไป ฉบับย่อมเยาราคาเล่มละ 15 มาร์ก

ผู้เขียนบทความชิ้นนี้ยังพบว่า ฉบับสมบูรณ์จำหน่ายกันชุดละ 250 ถึง 300 มาร์ค เฉพาะที่ "สำนักพิมพ์วูลฟฟ์" แห่งเดียวจำหน่ายไปแล้ว 800,000 เล่ม

เจ้าของสำนักพิมพ์แห่งหนึ่งในนิวยอร์ค หลังจากกลับจากตระเวนยุโรปแล้ว เปิดเผยว่าขณะที่เขาอยู่ในเบอร์ลิน เห็นเจ้าของสำนักพิมพ์หลายแห่งสั่งกระดาษหนักถึงหนึ่งล้านกิโลกรัม หรือมากกว่าสองล้านปอนด์ เพื่อพิมพ์หนังสือของรพินทรนาถให้ได้จำนวนสามล้านเล่ม

นักข่าวชาวตะวันตกเปรียบเทียบคีตาญชลีไว้ในลักษณะต่าง ๆ กัน บ้างว่าปราดเปรื่องเสมอด้วย **"บทเพลงของซโลมอน" (SONG OF SOLOMON)** และบ้างว่าบริสุทธิ์กว่า **"บทสวดของเดวิด" (PSMLMS OF DAVID)**

เอซรา พาวนด์ ไปไกลกว่านั้น คือ เปรียบว่าสูงส่งเท่ากับ "คัมภีร์ไบเบิ้ล" นั่นเทียว เขาให้เหตุผลว่า "กล่าวโดยสรุป ข้าพเจ้าได้พบสามัญสำนึกในบทกวีเหล่านี้ มันเตือนให้พวกเราคำนึงถึงสิ่งอันเลือนหายไปจากคลองจักษุ ท่ามกลางความสับสนแห่งวิถีชีวิตแบบตะวันตก"

ส่วนรพินทรนาถได้รับการยกย่องว่าเป็นเสมือน "ยอห์นผู้ประกอบพิธีศีลจุ่ม" หรือเรียกตามสำนวนของหอพระคริสตธรรมประเทศไทยว่า "โยฮันผู้ให้บัพติสมา" คือเป็นผู้ทำหน้าที่วางรากฐาน เพื่อให้พระเยซูประกาศสัจธรรมโดยสะดวก

ยิ่งกว่านั้น บางคนพูดตรง ๆ เลยว่า ต้องเปรียบกับพระเยซูเอง จึงจะตรงกับความเป็นจริงมากกว่า

แต่งานชิ้นต่อมาแทนที่จะปรากฏในทำนองเอาใจผู้อ่าน รพินทรนาถกลับเสนอบทนิพนธ์เรื่อง **"คนทำสวน" (THE GARDENER)** เขาชี้แจงอย่างไม่อ้อมค้อมว่า "เพื่อเห็นแก่พระเจ้า โปรดอย่าลืมว่าข้าพเจ้าไม่ใช่นักสอนศาสนา แท้ที่จริงข้าพเจ้าเป็นกวีต่างหาก"

ปรัชญาชีวิตของรพินทรนาถ ยึดมั่นอยู่กับการต่อสู้ ไม่หลีกเร้นเอาตัวรอดอย่างคนสิ้นคิด ตอนหนึ่งของบทกวีนิพนธ์เรื่อง **"ผู้หลบหนี" (THE FUGITIVE)** บรรยายว่า ชายหนุ่มคนหนึ่งบำเพ็ญเพียรในป่าลึก เด็กสาวคนเก็บฟืนพบเข้าจึงนำผลไม้มาถวาย แต่ชายหนุ่มไม่ยอมแตะต้อง ชำหลบไปหาที่พำนักแห่งใหม่ เพื่อให้พ้นจากการรบกวน ในที่สุดพระอิศวรทรงรับรู้ในตบะอันแก่กล้า เสด็จลงมาประกาศว่าโยคีรูปนี้มีสิทธิ์ในสวรรค์แล้ว ชายหนุ่มกลับปฏิเสธว่าไม่ปรารถนาหรอก มหาเทพทรงซักว่าประสงค์สิ่งใดเล่า เขาตอบว่า "ข้าอยากพบหญิงเก็บฟืนผู้นั้น"

งานในชีวิตของรพินทรนาถ ไม่ได้จำกัดอยู่แต่ศิลปะเพียงด้านเดียว ทั้ง ๆ ที่ไม่โดดเข้าคลุกคลีกับการเมืองโดยตรง เขาก็เป็นผู้รักชาติอย่างแรงกล้า ไม่เกรงต่อการปะทะกับผู้ใด แม้บุคคลนั้นจะมีอาชญาสิทธิ์ล้นหล้า ขณะที่ประชาชนเดินตาม มหาตม คานธี ต้อย ๆ หากแลเห็นว่าเรื่องใดอาจก่อให้เกิดความเสียหาย ก็ท้วงออกมาโดยไม่อ้อมค้อม ดังในกรณี "สัตยาเคราะห์" คือ การไม่ร่วมมือกับรัฐบาลอังกฤษ รพินทรนาถตั้งคำถามว่า

"การไม่สนับสนุนโรงเรียนและวิทยาลัย มีความหมายอย่างใด? จะให้เยาวชนเสียสละเพื่อผลอันใด? มันมิใช่เพื่อการศึกษาที่สมบูรณ์ขึ้นแน่ หากกลายเป็นเพื่อการไม่ศึกษาไปเสียต่างหาก"

เขาไม่เชื่อว่าลำพังคน ๆ เดียวจะรอบรู้ไปหมด คานธีไม่เคยปรารถนาอำนาจก็จริง แต่บรรดาสาวกพยายามยัดเยียดอำนาจการบริหารให้จนปราศจากขอบเขต ดังนั้นเขาจึงอุทธรณ์ว่า

"คานธีไม่ว่าจะยิ่งใหญ่ขนาดไหน ปัจจุบันท่านไม่แบกภาระไว้หนักเกินกว่าแรงของคน ๆ เดียวอยู่หรือ? ภาระอันหนักยิ่งของอินเดีย ไม่ควรอาศัยการตัดสินใจของบุคคลเพียงคนเดียว มหาตมาเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งสัจจะและความรัก แต่การบรรลุถึง "สวราช" หรือ "การปกครองตนเอง" เป็นปัญหาสลับซับซ้อน พลังทั้งหมดในชาติต้องถูกระดมมาให้หมด นักเศรษฐศาสตร์ต้องค้นหาหลักปฏิบัติอันเต็มด้วยประสิทธิภาพ นักการศึกษาต้องทำการสั่งสอนอบรม รัฐบุรุษต้องใช้ปัญญากำหนดเส้นทางไปสู่อนาคต กรรมกรต้องออกแรงทำงาน"

โชคดีที่ประเทศอินเดียยุคนั้นมีความสามัคคีแน่นเหนียว เกิดปัญหาใดขึ้น ก็ตอบโต้ด้วยเหตุผล คานธีไม่ถือโกรธและยังคงเรียกเขาเสมอมาว่า **"คุรุเทพ"** เช่นเดียวกับที่เขาเรียกท่านว่า **"มหาตมา"** ด้วยความเทิดทูนตลอดชั่วชีวิต

งานยิ่งใหญ่ของรพินทรนาถอีกสิ่งหนึ่ง คือ สถาบันการศึกษา ด้วยใจรักการเป็นครูจนได้รับคำสดุดีว่า "คุรุเทพ" เขาเริ่มตั้งโรงเรียนขึ้นมาตั้งแต่มีนักเรียนเพียง 10 คน เมื่อเดือนธันวาคม 2448 ที่ศานตินิเกตัน (หมายถึง สถานที่แห่งความสงบ) สอนกันแบบ **"คุรุกุล"** ของอินเดียโบราณ กล่าวคือ ครูมีความสัมพันธ์กับศิษย์เช่นเดียวกับความชิดเชื้อระหว่างพ่อและลูก

แล้วค่อย ๆ ขยับขยายออกไปตามกำลังสามารถ กระทั่งอีก 21 ปีต่อมา จึงยกฐานะขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย เมื่อเดือนธันวาคม 2464 ให้นามว่า **"วิศวภารตี"** (หมายถึง สถานอันเป็นที่พักพิงแห่งโลก)

ความคิดที่จะก่อตั้งมหาวิทยาลัยเช่นนี้ เริ่มตั้งแต่รพินทรนาถเดินทางอยู่ในประเทศเยอรมัน ขณะนั้นเพิ่งมีการสถาปนา "สันนิบาตชาติ" เขาปรารภกับ **ดร.ฟอร์ท นอร์ตัน** ว่า องค์การซึ่งอาศัยอำนาจไม่ใช้ศีลธรรมเป็นพื้นฐาน ย่อมไม่มั่นคงอยู่ได้นาน ควรจะมีสถาบันการศึกษาชนิดที่นักศึกษาเป็นพลเมืองในอาณาจักรแห่งอุดมคติเสียก่อน "สันนิบาตมนุษยชาติ" ที่แท้จึงจะอุบัติขึ้น

รงษ์ วงษ์สวรรค์ (ขณะที่ยังไม่ได้ขังคำว่า "หนุ่ม" ไว้ท้ายชื่อ) บันทึกถ้อยคำสนทนากับ เฟื้อ หริพิทักษ์ จิตรกรและอาจารย์แห่มหาวิทยาลัยศิลปากรว่า

"เมื่อปี พ.ศ. 2483 เฟื้อเลือกทางเดินไปอินเดียโดยออกจากแม่สอด ผ่านเข้าไปทางมะละแหม่ง จากนี้โดยสารรถไฟไปจนถึงย่างกุ้ง จากย่างกุ้งลงเรือไปกัลกัตตา แล้วอีกร้อยไมล์เศษจากจุดผ่านสุดท้ายนี้ เขาก็ถึงมหาวิทยาลัยวิศวภารตี ณ ศานตินิเกตัน

ที่นี่เป็นที่รวมของปัญญา เป็นที่รวมของนักคิดนักปราชญ์ทั้งหลาย เต็มไปด้วยเรื่องราวของประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วรรณคดี ภาพเขียน เสียงขับกล่อมของดุริยางค์ ความอ่อนช้อยของการฟ้อนรำ และความร่มเย็นของธรรมชาติ"

และ **ดร.ภวานี *ภัฏฏาจารย์*** ผู้แปลชุมนุมเรื่องสั้นของรพินทรนาถบางส่วนออกเป็นภาษาอังกฤษ ให้ชื่อว่า **"สำเภาทอง" (THE GOLDEN BOAT)** ได้กล่าวไว้ในต้นเล่มของหนังสือนี้ว่า

"วิศวภารตีผ่านการเปลี่ยนแปลงแล้วหลายครั้งหลายหน นับแต่วาระแรกซึ่งถือกำเนิดขึ้นมา อย่างไรก็ตามมันยังดำรงสภาพความเป็นพินัยกรรมแห่งศรัทธาและมโนภาพสร้างสรรค์ของท่านมหากวีไว้ดุจเดิม"

๒. ชีวิตในแง่ของการเป็นนักเขียน

รพินทรนาถ เป็นนามซึ่งรู้จักกันในกลุ่มนักอ่านชาวตะวันตกว่า The Sun of India นั่นคือ ดวงอาทิตย์แห่งประเทศอินเดีย

ฐากูร (ฐากุร – ฐกุกุร) ออกสำเนียงอย่างชาวตะวันตกว่า Tagore (ตะกอร์) หมายถึง "เทพเจ้า" ปัจจุบันเป็นสกุลหนึ่งของผู้สังกัดวรรณะพราหมณ์แห่งรัฐเบงกอล

รพินทรนาถ ฐากูร มีประวัติดังนี้

เกิดที่คฤหาสน์ "โชราสังโก" เลขที่ 6 ซอยทวารกานาถ ฐากูร, นครกัลกัตตา, เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2404 ระหว่างเวลา 02.30 น. ถึง 03.00 น.

กลับมาถึงแก่กรรมที่คฤหาสน์เดิม เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2484 เวลา 12.10 น. (ตามรายงานของมหาวิทยาลัยรพินทรภารตี)

รวมอายุ 80 ปี 3 เดือน

เวลาเพียงเท่านี้ใช่ว่าจะนานนักหนาอะไรสำหรับการสร้างสรรค์ของคน ๆ หนึ่ง แต่เขาก็เขียนหนังสือไว้ไม่ต่ำกว่า 300,000 บรรทัด มีทั้งบทกวี เรื่องสั้น นวนิยาย อัตตชีวประวัติ และทรรศนวิจารณ์ ในขณะที่วรรณคดีเปรียบเทียบบันทึกว่า **กวีมิลตัน** เขียนคำประพันธ์ไว้ไม่เกิน 18,000 บรรทัด

นอกจากนั้นยังแต่งเพลงไว้เป็นจำนวนพัน กระทั่งวงการศิลปะของอินเดียต้องแยกประเภทไว้ต่างหาก ในนาม "รพินทรสังคีต" ซึ่งใช้ศึกษากันถึงระดับปริญญาและยังมีงานจิตรกรรมอันเคยแสดง ณ **GALERIE PIGALLE** แห่งกรุงปารีส จำนวน 125 ชิ้น

นักเขียนผู้นี้แหละคือเจ้าของบทนิพนธ์เรื่อง **"จันทร์เสี้ยว"** แต่ด้วยข้อจำกัดทางภาษา เราต้องอ่านจากสำนวนแปลซึ่งไม่ใช่เรื่องสะดวกสบายเลย **จิตติน ธรรมชาติ** ก็เคยสาธกข้อยุ่งยากทั้งฝ่ายผู้แปลและฝ่ายผู้อ่านในความเรียงบทหนึ่งไว้อย่างละเอียดรอบด้าน

ภารกิจทางฝ่ายผู้แปลนั้น ประการหนึ่งเขาแนะนำว่า "...เราจำเป็นจะต้องรู้จักชีวประวัติของผู้ประพันธ์เป็นอย่างกว้างขวางที่สุด และล้ำลึกที่สุดเท่าที่พึงสอบค้นมาศึกษาได้ เพื่อที่ว่าการแปลถ่ายนั้น ๆ เราจะได้สามารถเข้าไปนั่งอยู่ในความคิดจิตใจของท่านผู้ประพันธ์อย่างถูกต้อง – หรืออย่างน้อยที่สุดก็ใกล้เคียงกับความถูกต้อง"

ภารกิจทางฝ่ายผู้อ่านเล่า เขาก็ให้ข้อสังเกตไว้เช่นกันว่า "ชีวประวัติของผู้ประพันธ์ตามที่ระบุลงไว้ว่า เป็นความสำคัญอย่างหนึ่งของการแปลนวนิยายจากภาษาต่างประเทศนั้น ว่ากันที่จริงความสำคัญข้อนี้มิใช่แต่เพียงจะสำคัญสำหรับผู้แปลฝ่ายเดียว แต่ต้องนับว่าเป็นความสำคัญซึ่งถ้าหากผู้อ่านได้รับทราบไว้ด้วยพอสมควร ก็จะทำให้เกิดรสชาติในการอ่านสมบูรณ์ขึ้น"

รพินทรนาถ ออกเดินทางไปยุโรปและสหรัฐอเมริกา ในปี พ.ศ. 2455 เพื่อการพักผ่อนและรักษาตัวเนื่องจากสุขภาพทรุดโทรมอย่างหนัก ขณะนั้นมีอายุได้ 50 ปีแล้ว แต่ความทรงจำเกี่ยวกับปฐมวัยยังแจ่มชัด เหมือนแลเห็นภาพเขียนของจิตรกรซึ่งประดับไว้เบื้องหน้า ในระหว่างทางเขาจึงลงมือบันทึกความคลี่คลายของชีวิตโดยมีลำดับดังนี้

การศึกษาขั้นต้นของรพินทรนาถเริ่มขึ้นที่บ้าน พร้อมกับเด็กผู้ชายซึ่งเป็นญาติกันอีกสองคน โดยจ้างครูพิเศษมาสอน ต่อมา **สัตยา** ลูกของพี่สาวซึ่งมีอายุแก่กว่าสองปีถูกส่งไปโรงเรียน ตกบ่ายกลับมาเล่าอะไรต่ออะไรให้ฟังอย่างสนุกสนาน ด้วยเหตุที่รพินทรนาถไม่เคยนั่งรถม้า หรือแม้แต่ออกนอกบริเวณบ้าน รุ่งขึ้นจึงร้องไห้ตาม ครูพยายามปลอบก็แล้วขู่ก็แล้ว แต่ไม่เงียบ เลยตบเข้าให้ฉาดพร้อมทั้งพูดว่า "เดี๋ยวนี้เธอร้องไห้จะไปโรงเรียน แต่วันข้างหน้าเถอะจะร้องยิ่งกว่านี้เพราะอยากลาออก"

ขณะเขียนบันทึกเขาจำชื่อครู รูปร่าง ตลอดจนนิสัยใจคอของครูไม่ได้แล้ว แต่ความประทับใจต่อคำพูดนั้นยังไม่จาง มันช่างเป็นคำพยากรณ์ที่แม่นยำที่สุด ตลอดชีวิตไม่เคยได้ยินคำพยากรณ์ซึ่งตรงต่อความเป็นจริงเช่นนั้นเลย

นอกเวลาเรียน รพินทรนาถถูกจำกัดอาณาเขตอยู่ในเรือนคนใช้ ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของคฤหาสน์ คนใช้คนหนึ่งชื่อ **ศยาม** ตัวดำเป็นเหนี่ยง รูปร่างล่ำเตี้ยและเส้นผมหยิกเป็นก้นหอย ผู้ซึ่งเดินทางมาจากตำบลขุลนาเป็นคนดูแล คนใช้คนนี้จะเลือกจุดเหมาะ ๆ เข้าสักจุด แล้วหยิบชอล์กลากวงกลมปร๊าดลงไป ออกคำสั่งด้วยหน้าขมึงว่าอย่าบังอาจเขยื้อนออกนอกเส้น แล้วรพินทรนาถก็นั่งสงบอยู่ในนั้นตลอดทั้งวัน

เขาเชื่อฟังโดยดุษณี เพราะเคยอ่านคัมภีร์รามายณะและพบความตอนหนึ่งว่า นางสีดาถูกลักพาตัวไปทนทุกข์อยู่นานในกรุงลงกา เนื่องมาแต่เหตุที่ฝ่าฝืนเดินข้ามเส้นที่ลักษมันขีดกั้นไว้

คัมภีร์รามายณะผ่านเข้ามาในชีวิตของรพินทรนาถ ด้วยอาการที่รวดเร็วดุจฟ้าแลบในเวลากลางคืนแห่งฤดูมรสุม

วันหนึ่งขณะเล่นอยู่คนเดียวบนระเบียงคฤหาสน์ มองเพลินไปยังท้องถนน ตอนนั้นกำลังครึ้มฟ้าครึ้มฝน ไม่รู้ว่าสัตยาโผล่มาตั้งแต่เมื่อไร ตะโกนเสียงลั่นว่า "ตำรวจมาแล้ว! ตำรวจมานั่นแน่ะ !" รพินทรนาถไม่แน่ใจว่าหน้าที่ของตำรวจคืออะไรบ้าง รู้เพียงเลา ๆ ว่าเกี่ยวข้องกับอาชญากรรม เมื่อตกอยู่ในเงื้อมมือของตำรวจ ก็เหมือนผู้เคราะห์ร้ายถูกจระเข้งับ มันจะคาบลงสู่ใต้ท้องน้ำแล้วหายไปเลย ดังนั้นเขาเผ่นพรวดเข้าในห้องแม่ เล่าให้ฟังอย่างไร แม่ก็แสดงอาการเฉย ๆ เขาจึงนั่งลงและหยิบคัมภีร์รามายณะมาอ่าน ถึงตอนเศร้าก็อ่านพลางร้องไห้พลาง ยายเข้ามาพบเลยดึงหนังสือไปเสีย นั่นแหละบรรยากาศหม่นหมองค่อยสงบลง

วันทั้งวันหากถูกกักอยู่ในบริเวณเรือนคนใช้ เขาจะนั่งมองออกไปข้างนอกหน้าต่าง ชมไทรย้อยขนาดมหึมาและแนวมะพร้าวพอคลายเหงา ตั้งแต่เช้าผู้คนจะเดินมาอาบน้ำในสระ ใครมาเวลาไหนและกระทำสิ่งใดเขาจำได้หมด กระทั่งเวลาเที่ยงคนหายไป นกเป็ดน้ำจะบินมาเป็นฝูง ไซ้ปีกขนจะสะอาดสะอ้าน ภาพเหล่านี้ได้สัมผัสใน "จันทร์เสี้ยว" มาแล้วหลายตอน

ระหว่างอายุ 6 ถึง 15 ปี รพินทรนาถเข้าเรียนสามแห่ง คือ โรงเรียนโฮเรียนทัล เซมินารี่, โรงเรียนนอร์มัล, และโรงเรียนเซ้นท์ ซาเวียร์ส์ นอกจากเรียนตามหลักสูตรแล้ว พี่ชายคนที่สามยังสรรหาครูพิเศษมาสอนที่บ้านอีกหลายคน ดูแล้วจะหนักกว่าที่โรงเรียนเสียอีก เริ่มตั้งแต่ก่อนสว่างเป็นวิชามวยปล้ำ พอปัดฝุ่นออกจากตัวก็เรียนวิชาวรรณคดี คณิตศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์... จากนั้นไปโรงเรียน พอกลับมาถึงบ้านก็เรียนวิชาวาดเขียน กายกรรม และภาษาอังกฤษ สามทุ่มนั่นแหละจึงเสร็จ ส่วนเช้าวันอาทิตย์ต้องเรียนวิชาขับร้อง และวิทยาศาสตร์เป็นการเพิ่มเติม

ในจำนวนครูพิเศษด้วยกัน ต้องยกให้ครูสอนภาษาอังกฤษเป็นยอดแห่งความเข้มงวด ครูเป็นนักศึกษาวิชาแพทยศาสตร์ ตั้งแต่สอนเคยหยุดวันเดียว เนื่องมาจากการวิวาทระหว่างนักศึกษาชาวอินเดียและพวกลูกผสมยุโรป ไม่รู้ว่าฝ่ายใดโยนม้านั่งมา ครูหลบไม่ทันเลยหัวแตก นอกนั้นไม่เคยหยุดแม้วันที่ฝนตกหนัก น้ำในซอยท่วมถึงเข่า พอได้เวลาร่มสีดำก็โผล่ตรงหัวเลี้ยวพอดี ไม่คลาดเลยแม้นาทีเดียว

แววกวีของรพินทรนาถเริ่มปรากฏในช่วงนั้นเช่นกัน นึกอะไรขึ้นได้ก็จดไว้ในสมุดส่วนตัว พี่ชายพบเข้าเกิดตื่นเต้นใหญ่ ช่วยประชาสัมพันธ์อย่างเกรียวกราว วันหนึ่ง **นวโคปาล มิตเตอร์** บรรณาธิการ **The National Paper** แวะมาธุระ พี่ชายฉวยโอกาสแนะนำว่า

"นี่แน่ะ นวโคปาล บาบู! จะไม่ลองฟังบทกวีของรพีบ้างหรือ?"

ท่านบรรณาธิการเลยต้องหยุดฟังตรงหัวบันไดนั่นเอง

อีกคนหนึ่งที่เป็นกำลังสำคัญ คือ **คุณครูสัตการี** แห่งโรงเรียนนอร์มัล อันที่จริงครูคนนี้ไม่ได้สอนชั้นของรพินทรนาถ แต่ก็ชอบพอกันดี ครูเลยแต่งแบบเรียนเกี่ยวกับวิชาประวัติธรรมชาติ ไม่รู้ว่าด้วยเหตุผล

ใด ครูเรียกไปพบ ถามว่า "เธอเขียนบทกวีด้วยหรือ?" เขารับว่าใช่ จากนั้นครูมักเรียกไปพบเสมอ ยื่นคำประพันธ์ให้ท่อนหนึ่งแล้วสั่งให้เขียนต่อ ครูประพฤติแปลก ๆ เช่นนี้เสมอจนแยกย้ายจากกันไป

รพินทรนาถอ่านหนังสือได้ทุกประเภท และอ่านด้วยอาการของคนหิว ครั้งหนึ่งพบหนังสือ "คีตาโรวันทะ" ของกวีชัยเทพ พิมพ์เป็นตัวอักษรเบงกาลี เขาอ่านรวดเดียวจบ ทั้ง ๆ ที่ไม่เข้าใจโศลกสันสกฤตเลย ก็ยังว่าเป็นทำนองเสนาะเสียงเจื้อยแจ้ว กังวานดนตรีแห่งตัวอักษรทำให้ต้องลงทุนคัดลอกไว้เป็นสมบัติของตนเองทั้งเล่ม

ระหว่างนั้นมีการจัดงานประจำปีซึ่งเรียกว่า "ฮินดูเมลา" โดยมี นวโคปาล มิตเตอร์ เป็นประธาน วัตถุประสงค์คือพยายามสร้างความสำนึกในหมู่ประชาชนว่า อินเดียเป็นมาตุภูมิอันควรแก่การปกป้อง มีการแสดงศิลปะและหัตถกรรมพื้นเมือง พี่ชายคนที่สองของรพินทรนาถแต่งเพลงชาติให้ชื่อว่า "ภารตชัย" เพื่อบรรเลงในงาน ส่วนตัวเขาเองเขียนบทกวีปลุกใจ พาดพิงไปถึงงานมหกรรมเดลฮีเดอร์บาร์ โดยความดำริของ **ลอร์ด ลิททัน** ด้วยท่าทีเยาะหยัน เพราะเป็นความสนุกสนานท่ามกลางภาวะขาดแคลนซึ่งกำลังครอบคลุมทุกหัวระแหง ความโด่งดังของรพินทรนาถวัย 14 ปี ทำให้ได้รับสมญาว่า **"เกอเธ่แห่งอินเดีย"**

ยิ่งกว่านั้นอีกสองปีต่อมา พี่ชายคนโตรับเป็นบรรณาธิการนิตยสาร "ภารตี" ซึ่งช่วยกันทำโดยสมาชิกในครอบครัว รพินทรนาถก็ถูกบรรจุเข้าในกองบรรณาธิการด้วย ฉบับปฐมฤกษ์เขาเขียนคำประพันธ์ขนาดยาวให้ชื่อว่า **"เรื่องราวของกวี" (The Poet's Story)** เพื่อนของรพินนาถชอบใจ คัดลอกเอาไปพิมพ์เป็นเล่นโดยไม่ปรึกษา เสร็จแล้วจึงค่อยส่งมาให้ โทษที่เพื่อนได้รับไม่ใช่จากผู้เขียน แต่เกิดจากสาธารณชนคนอ่าน ทราบว่าหนังสือชุดนั้นเหลือมากมาย ทำเอาผู้จัดพิมพ์ยากจนไปนาน คำกล่าวที่ว่าพอตื่นขึ้นมาในเวลาเช้าก็พบว่าประสบความสำเร็จแล้ว คงเป็นเรื่องคุยกันสนุก ๆ กันมากกว่า นักเขียนไม่ได้เกิดขึ้นอย่างง่ายดายเลย

รพินทรนาถยังฝึกฝนอีกนาน เขาเริ่มใช้กระดานชนวนเพื่อจะได้ลบโดยไม่ต้องเสียดาย ทุกครั้งที่หยิบกระดานขึ้น เขารู้สึกคล้ายกับได้ยินมันพูดว่า

"อย่ากลัว เขียนลงมาตามใจชอบ ลบเพียงครั้งเดียวก็หายหมด!"

บิดาของรพินทรนาถ คือ **เทเวนทรนาภ ฐากูร** มีความมุ่งหมายจะให้ลูกชายศึกษาวิชากฎหมาย จึงส่งไปประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2421 ตอนนั้นเขาอายุ 17 ปีแล้ว ครั้งแรกเข้าเรียนที่โรงเรียนไบรทัน แล้วไปต่อที่ยูนิเวอร์ซิตี้ คอลเลจ แต่เขามักใช้เวลาศึกษาดนตรีตะวันตกบ้าง เข้าชมวัตถุโบราณในพิพิธภัณฑ์สถานบ้าง หรือมีโอกาสก็ฟังอภิปรายของนักการเมืองฝีปากเอกอย่าง แกลดสโตน ในสภาผู้แทนราษฎร และยังเขียนบทประพันธ์ส่งมาลงพิมพ์ในกัลกัตตาอยู่เนืองๆ

เขาเกลียดลัทธิจักรวรรดินิยม แต่ไม่เกลียดชาวต่างประเทศเป็นส่วนบุคคล ขณะอยู่ในอังกฤษเคยพบคนเลว และเคยถูกคดโกง แต่เขาก็ยืนยันว่าคนดียังมีอีกมาก ที่น่าแปลกใจคือนักเรียนในโรงเรียนไบรทัน ไม่เคยหยาบคายต่อเขาเลย ตรงกันข้ามพวกนั้นยังเอาส้มและแอปเปิ้ลใส่กระเป๋าให้บ่อยๆ แล้ววิ่งหนีไป

วันหนึ่งในฤดูหนาว รพินทรนาถเดินไปตามถนนในทันบริดจ์ เวลส์ เห็นชายคนหนึ่งยืนอยู่ข้างทาง รองเท้าขาดและนิ้วโผล่ยื่นออกมา เขาหยิบเหรียญส่งให้ สักครู่ชายคนนั้นวิ่งตามหลัง พลางร้องว่า "ท่านครับ ท่านหยิบผิดแล้ว นี่มันเหรียญทองนะ" พูดจบก็ส่งคืนให้

นักศึกษาทางสังคมให้ข้อคิดอีกประการหนึ่งว่า การที่เพื่อนร่วมชาติไม่ยกย่องรพินทรนาถเท่ากับบุคคลชั้นนำอื่นๆ ก็เพราะเขายึดมั่นต่ออุดมคติแห่งสากลนิยมนั่นเองเป็นสำคัญ

รพินทรนาถเดินทางกลับในปี พ.ศ. 2423 โดยไม่ได้รับปริญญาใดๆ เลย เหตุผลคงเช่นเดียวกับที่ **ศรีบูรพา** เขียนถึง **หม่อมเจ้าอากาศดำเกิง** ว่า

"ข้าพเจ้าไม่ทราบการศึกษาอย่างละเอียดของหม่อมเจ้าอากาศฯ ที่ต่างประเทศ แต่ทราบว่าหม่อมเจ้าอากาศฯ ไม่ได้รับปริญญาในทางกฎหมาย และไม่ได้รับเพราะเหตุใด ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบอีก ทราบแน่นอนว่าเพื่อนของข้าพเจ้าคนนี้ ไม่ใช่คนโง่เขลาหรือปัญญาทึบ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเหตุหนึ่งซึ่งทำให้หม่อมเจ้าอากาศฯ ไม่ได้ปริญญากฎหมาย เพราะหม่อมเจ้าอากาศฯ ไม่มีหัวในทางกฎหมาย หม่อมเจ้าอากาศฯ เกิดมาสำหรับเป็นนักประพันธ์ ตามที่คำพรรณนาของหนังสือ **"ละครแห่งชีวิต"** บอก ถ้าหม่อมเจ้าอากาศฯ จะทรงเป็นอย่างอื่น ท่านจะต้องถูกปั้นให้เป็น"

ชีวิตครอบครัวของรพินทรนาถ เริ่มขึ้นเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2426 ขณะมีอายุ 22 ปี โดยสมรสกับ **มฤณาลินี เทวี** จากนั้นก็เขียนหนังสืออย่างจริงจัง รวมทั้งเขียนบทละครด้วย ในทรรศนะของเขา "บทละคร คือ การแสดงออกซึ่งความคิดเป็นสำคัญ ไม่ใช่การบรรยายอากัปกิริยา" พร้อมกันเขาก็ร่วมแสดงอยู่หลายเรื่อง

นักประพันธ์ไม่ใช่ "อเสกขบุคคล" กล่าวคือ ยังต้องศึกษาตลอดไป ในภาระด้านนี้รพินทรนาถปฏิบัติอยู่เป็นนิจ **โรแมง โรลลองค์** นักเขียนและนักวิจารณ์ชาวฝรั่งเศสผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาวรรณกรรมประจำปี พ.ศ. 2458 เล่าว่า

"หนังสือที่เขาอ่านต้องนับว่าเป็นสิ่งควรแก่การประหลาดใจอย่างยิ่ง มีทั้งดาราศาสตร์ ชีววิทยาและวิทยาศาสตร์แขนงต่าง ๆ หนังสือว่าด้วยการท่องเที่ยวทางภูมิศาสตร์ของ **สเวน เฮดิน** นักสำรวจชาวสวีดิช ก็เป็นเล่มโปรดของเขา"

ฉะนั้นไม่น่าสงสัยเลยที่เขาสามารถเขียนได้ด้วยความรอบรู้ นักอ่านทั้งหลายเรียกบทนิพนธ์เรื่อง **"นกเถื่อน" (Stray Birds)** ว่าเป็น **"คัมภีร์แห่งญาณปัญญา" (Book of Wisdom)** ลองพิจารณาดูเถิด

- *กลุ่มดาวไม่ละอายเลยว่า มันจะปรากฏออกมาในลักษณาการเดียวกับฝูงหิ่งห้อย*
- *นกกระจอกสงสารนกยูง ที่ต้องทนแบกน้ำหนักหางของตัวเอง*
- *"ใครนั่นจะรับช่วงภาระของข้า?" อาทิตย์อัสดงร้องถาม*
- *"ข้าจะทำเท่าที่สามารถกระทำได้ นายครับ" ตะเกียงดินตอบ*
- *ควันโอ้อวดกับท้องฟ้า และขี้เถ้าคุยเขื่องกับผืนแผ่นดิน ว่ามันทั้งสองเป็นน้องชายของอัคคี*

ผู้ซึ่งเขียนหนังสือเป็นอาชีพ โดยเฉพาะรายที่ยึดคุณภาพเป็นหลัก น้อยคนนักที่จะประสบความสำเร็จในด้านการเงิน รพินทรนาถเป็นคนชอบเปลี่ยนที่ทำงานบ่อย ๆ จึงหาทางออกด้วยการสร้างกระท่อมดิน และบ้านขนาดย่อมในรูปทรงแปลก ๆ ภายในบริเวณเดียวกัน เช่นที่เรียกว่า **"ศยะมาลี"** และ **"ตาลธวัช"** โดยเอาต้นตาลซึ่งยังมีชีวิตอยู่เป็นเสากลาง ส่วนคฤหาสน์ " อุทยาน" ลูกชายเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงจัดสร้างภายหลังเพื่อเป็นสถานที่ต้อนรับแขกคนสำคัญซึ่งเดินทางมาเยี่ยมเยียนมิได้ขาด

ในฤดูร้อนของเบงกอลมีคนตายเพราะพิษแดดทุกปี เขาจะหลบไปพักตากอากาศแถบเชิงเขาแห่งไหนก็ได้ แต่ยังสมัครใจเขียนหนังสืออยู่ภายใต้หลังคาเตี้ย ๆ ภายในห้องซึ่งมีเครื่องเรือนราคาไม่เกินสิบรูปี และบ่อยทีเดียวไม่ใช้พัดลม เขาชี้แจงว่าพลเมืองจำนวนหนึ่งในสามของประเทศก็อยู่เช่นนั้น ตกค่ำยุงร้องหึ่งเหมือนเครื่องยนต์ขนาดมหึมา ซ้ำงูพิษยังโผล่ออกมาให้เห็นเสมอ

อาหารของเขาใส่จานหินอ่อนสวยงาม ตามวิสัยของผู้รักความปราณีต แต่เป็นอาหารธรรมดาเหมือนที่ชาวบ้านกินกัน เสื้อคลุมแลดูสง่าก็ตัดจากผ้าพื้นเมือง รพินทรนาถไม่ทำตัวให้เป็นภาระแก่ใคร แม้กับคนในครอบครัวเดียวกัน เขานิยมสิ่งเรียบ ๆ ง่าย ๆ ครั้งหนึ่งขณะโดยสารรถไฟ พนักงานแต่งเครื่องแบบนำขนมปังอบเนยมาส่งให้ เขาเรียกเลขานุการมาถามราคา เลขานุการตอบว่าแปดแอนนา เลยต้องอบรมว่า

"อะไรกัน ขนมปังกับเนยแค่นี้เอามาเองก็ได้นี่นา!"

หลังจากใช้ชีวิตร่วมกันมา 19 ปี มีลูก 5 คน มฤณาลินี เทวี ก็ถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2445 รพินทรนาถได้เขียนบทกวีขึ้นเพื่อเป็นเครื่องรำลึกถึงความหลัง ให้ชื่อว่า **"สมรณะ"** หมายถึง "ความทรงจำ" แทนที่จะท้อแท้สิ้นหวัง เขากลับประกาศชัยชนะออกมาว่า

"แต่วันนี้ฉันตระหนักว่า เราทั้งสองได้พบกันแล้ว ณ ส่วนลึกแห่งหัวใจ"

อีกหกเดือนต่อมา แพทย์มีคำสั่งให้นำ **เรณุกา** ลูกสาวคนที่สองไปรักษาตัวยังสถานพยาบาลบนภูเขา ขณะอยู่เป็นเพื่อนลูกสาวทางโน้น รพินทรนาถปลีกเวลาเขียนบทกวีเรื่อง **"ศิศ"** หมายถึง "เด็กๆ" ส่งมาให้ญาติช่วยอ่านให้ลูกชายคนสุดท้องชื่อ **สมินทรนาถ** วัยแปดขวบฟัง ขณะนั้นเขาอายุ 42 ปีแล้ว เรียกว่าเป็นผู้ใหญ่เต็มตัว ผ่านงานและเหตุการณ์มามาก จึงสามารถเขียนได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง ภายหลังแปลบางส่วนออกเป็นภาษาอังกฤษ ให้ชื่อว่า **"The Crescent Moon"** คือ **"จันทร์เสี้ยว"** เล่มนี้

ชีวิตในด้านส่วนตัว รพินทรนาถทุ่มเทให้แก่ลูก ๆ อย่างเต็มกำลังสามารถทำหน้าที่ทั้งพ่อและแม่ในขณะเดียวกัน บทเพลงที่เห่กล่อม นิยายสั้น ๆ ที่เล่าให้ลูกฟัง กลายเป็นวรรณกรรมอันบริสุทธิ์งดงาม **ลีลา มยุมดาร์** อดีตอาจารย์ผู้บรรยายวิชาภาษาตะวันตก แห่งมหาวิทยาลัยวิศวภารดี และเป็นนักจัดรายการสำหรับเด็กทางวิทยุกระจายเสียง วิจารณ์ไว้ว่า

"มักมีการกล่าวกันเสมอว่า นักเขียนเรื่องสำหรับเด็ก ต้องปีนลงมาจากภาวะของผู้ใหญ่ แล้วทำตัวเป็นเด็กคนหนึ่ง แต่นี่ควรถือเป็นกรณีพิเศษ รพินทรนาถ ฐากูร ไม่เคยปีนลงมาจากที่สูง ซึ่งเป็นแหล่ง

พำนักวิญญาณของเขา ทั้งไม่เคยทำตัวเป็นเด็กหรือพูดด้วยภาษาเด็ก กระนั้นความคิดฝันอันซ่อนเร้นของเด็กๆ ก็มิได้เป็นความลับของเขาแต่ประการใด”

มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดติดตามผลงานของรพินทรนาถมาตลอดเวลา ในที่สุดลงมติให้คณะผู้แทนนำปริญญาอักษรศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มามอบให้ถึงมหาวิทยาลัยวิศวภารตี เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2483

จากนั้น เขาต้องเดินทางไปพักรักษาตัว เกี่ยวกับโรคกระเพาะปัสสาวะที่กาลิมปอง ซึ่งเป็นเมืองอยู่ที่เชิงเขาหิมาลัย หลังจากกลับมาแล้วอาการก็ยังไม่ดีขึ้น แพทย์วินิจฉัยให้ไปรับการรักษาในเมืองกัลกัตตา หลังผ่าตัดมือสั่นจนเขียนหนังสือไม่เป็นตัว แต่ทว่าสมองยังแจ่มใสโลดแล่น ตอนเช้าของวันที่ 30 มิถุนายน 2484 เขาอาศัยบอกปากเปล่าให้เลขานุการจดบทกวีชิ้นสุดท้าย ซึ่งจบลงด้วยวรรคที่ว่า

"รางวัลชิ้นสุดท้าย ซึ่งเขานำไปไปรวมไว้ในที่เก็บของ คือ สิทธิอันมิอาจทำลายได้ มันหมายถึงสิทธิที่จะพักผ่อนอย่างสงบ”

คล้ายกับจะเป็นการยืนยันความเชื่อ ที่เคยเขียนไว้ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ในบทนิพนธ์ เรื่อง “นกเถื่อน” ครั้งนั้นเขาเขียนว่า

"การพักผ่อนเป็นสมบัติของการทำงาน เช่นเดียวกับเปลือกตาเป็นสมบัติของดวงตา”

ภายหลังจากการใช้ชีวิตสมกับค่าแห่งชีวิต เพื่อประเทศชาติของตนเอง และเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างชาวโลก ทั้งที่มีหลักแหล่งอยู่ทางตะวันตกและตะวันออกแล้วเขาก็หลับตาลงตลอดกาล ในวันที่ 7 สิงหาคม 2484 ณ คฤหาสน์หลังเดียวกับที่เขาถือกำเนิดขึ้นเมื่อ 80 ปีก่อนโน้น

เป็นการยากที่จะรู้จักกวีคนหนึ่งให้ถ่องแท้ โดยอาศัยกระดาษเพียงไม่กี่หน้า แต่ก็ไม่ใช่เป็นสิ่งสุดวิสัย เพราะรพินทรนาถเองก็กล่าวแย้ม ๆ ไว้ว่า

"I am the poet. You can never get the poet in his biography”

"ข้าพเจ้าเป็นกวี ท่านจะรู้จักกวีไม่ได้เลย หากอาศัยแต่ชีวประวัติ”

นั่นคือ เราจะพบคุณสมบัติอื่น ๆ ของเขาอีก ดังที่ชำแรกอยู่ในบทนิพนธ์ตลอดเล่มนี้แล้ว